

Tölves

RESZTÉNY MAGVETŐ

TÁRIUS IRODALMI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

SZERKESZTI:
VÁRI ALBERT

TARTALOM:

	Lap
<i>Dr. Ferenczy Géza: Pályázat János Zsigmond erdélyi fejedelem életrajzának megírására</i>	1
<i>Taar Géza: Az anyaszentegyház építése</i>	2
<i>Dr. Gál Kelemen: Kovácsi Antal (Befejezés)</i>	14
<i>B.: Eliot W. Károly</i>	23
<i>Sz. I. S.: Egy korszak végén</i>	25
<i>Gróf Horváth-Tholdy Rudolf (1870—1931)</i>	29
<i>N.: Az Unitárius Irodalmi Társaság köréből</i>	30
<i>Az Unitárius Irodalmi Társaság új pályázata</i>	32
Irodalom	33
Különfélék	39

I. ÉVF. 1931. JANUÁR—FEBRUÁR 1. FÜZET

N^o KÖNYVNYOMDA CLUJ—KOLOZSVÁR, STRADA N. IORGA No. 17. — TELEFON: 567.

KERESZTÉNY MAGVETŐ

megjelenik minden két hónapban egyszer, legkevesebb
3 iv tartalommal.

FŐMUNKATÁRSÁK :

BENCZÉDI PÁL, KAUNTZNER ENGEL ELLA, KELEMEN
LAJOS, KERESZTESI DÉNES, KOVÁCS LAJOS,
LŐFI ÖDÖN, PÉTER LAJOS ÉS
DR. VARGA BÉLA.

A KERESZTÉNY MAGVETŐ a szabadelvű kereszténység szolgálatában áll. Célja: a tiszta keresztény theizmus magasztos eszméit a jelen kor különböző gondolatáramlatai közt fenntartani s emellett szolgálni azoknak az érdekeknek is, melyek az egyház s különösen az unitárius és más szabadelvű egyházak életére történelmi vagy gyakorlati szempontból vonatkoznak.

Evégre közöl hittani, bölcséleti és történelmi tanulmányokat, értekezéseket, szépirodalmi munkákat s másnemű dolgozatokat s azonkívül az oktatás- és nevelésügynek is tért szentel; az egyházi és oktatásügyi nevezetesebb mozgalmakat figyelemmel kíséri.

A lap szellemi részét illető minden közlemény Vári Albert tanár címére küldendő. (Cluj-Kolozsvár, Unitárius Kollégium.)

Előfizetési ára egész évre: 300 lej. Pártoló-díj egész évre: 350 lej, mely összeg Hadházy Sándor egyházi pénztárnok, az U. I. T. pénztárnoka címére küldendő (Cluj-Kolozsvár, Unitárius Kollégium). Az Unitárius Irodalmi Társaság régi alapító tagjai 250 leiért kapják a folyóiratot. Új alapítóknak, akik 4000 leit fizetnek, díjmentesen küldjük.

51006

KERESZTÉNY MAGVETŐ

AZ UNITÁRIUS IRODALMI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA

SZERKESZTETTE:
VÁRI ALBERT

LXIII. kötet.

1931. ÉVFOLYAM.

„Corvin“ könyvnyomda Cluj-Kolozsvár
1930.

TARTALOM:

I. Hittani és bölcséleti dolgozatok.

Unitárizmus és racionálizmus, <i>Vári Albert</i>	52
Unitárius hiszekegy, <i>Márkos Albert</i>	88
Unitárizmus és individualizmus... ..	119

II. Életiratok, történelmiek.

Kovácsi Antal (Befejezés), <i>Dr. Gál Kelemen</i>	14
Eliot W. Károly, <i>B.</i>	23
Egy korszak végén, <i>Sz. I. S.</i>	25
Gróf Horváth-Tholdy Rudolf	29
Brassai, mint tanítómester, <i>Kovács Dezsőné</i>	62
Jegyzetek Channing E. V. életéhez, <i>Péter Sándor</i>	80
Kövendi Dr. Váradi Aurél	105
Brassai nyelvtudományi munkássága, <i>Dr. Gál Kelemen</i>	128
Dávid Ferenc és az erdélyi nagy hitviták, <i>Vári Albert</i>	157
Jóltevők emlékünnepe:	
Imádság, <i>Lőrinczi István</i>	167
Megnyitó beszéd, <i>Dr. Elekes Dénes</i>	169
Sándor János igazgató, a sz.-kereszturi gimn. jóltevője, <i>Gálfalvi Samu</i>	172
Bezáró beszéd, <i>Papp Zsigmond</i>	199
Körmöczi János püspök a vallástalanság vádja alatt, <i>Dr. Gál Kelemen</i>	201
Kilyéni Ferenc Józsefné sz. Gyergyai Anna, <i>Dr. Boros György</i>	237
Brassai, az unitárius, <i>Dr. Gál Kelemen</i>	241
Ádámosy Gábor, <i>V. A.</i>	267
Dr. Kiss Ernő, <i>V. A.</i>	268
Kisfaludy Károly emlékezete, <i>Péter Lajos</i>	269

III. Egyházi élet.

Az anyaszentegyház építése, <i>Taar Géza</i>	2
Az Unitárius Irodalmi Társaság köréből, <i>N.</i>	30
Az Unitárius Irodalmi Társaság hivatása, <i>Dr. Ferenczy Géza</i>	49
Létünk biztosítása önmagunkban van, <i>Kovács Lajos</i>	71
Szociális lelkiismeret, <i>K. E. E.</i>	214
Az egyházi kodexek és maradáóságuk, <i>Dr. Tóth György</i>	218

IV. Költemények.

Versek, <i>Ürmösi Károlyné</i>	257
---------------------------------------	-----

V. Nevelés- és oktatásügyek.

Mit vár az unitárius egyház mai ifju nemzedékétől, <i>Dr. Varga Béla</i>	259
Hol kapcsolódik életünkbe a népművészet? <i>Dóczyiné Berde Amál</i>	277

VI. Egyháztörténelmi adatok.

A sepsiszentiványi templom elvétele, közli <i>Dr. Boros György</i>	92
---	----

VII. Irodalom.

E. Révész, St. Kovács, L. Ravasz; Hungarian protestantism. Ism. Ferencz József 33. Templomszentelési imák, beszédek, előadások. Ism. Kl. 33. Vásárhelyi Boldizsár: Siessünk Jézushoz. Ism. 36. Mivel foglalkozik az unitárius ifjúság? 37. Ifjúsági Daloskönyv. 38. Szentmártoni Kálmán: Heraklidesz Basilikos Jakab moldovai fejedelem és a magyarok. Ism. 95. A kolozsvári unitárius kollégium Értesítője. 96. Egyházközségi lapjaink. F. J. 96. Jézus én bizodal-mam. i. j. 97. Gyallay-Pap Zsigmond: A nép és az intelligencia. Ism. 151. A sz.-kereszturi unitárius főgimn. értesítője 1929—30. évről. 152. Jancsi László: A misztikus intuíció. Ism. g. k. 224. Ferenczi Sándor: A madarak öregkortól eltérő tollszínezete atavisztikus jelenség-e, avagy a környezet hatásának tulajdonítandó-e? Ism.

Dr. Sz. F. 225. A magyar unitárius egyház teol. akadémiájának értesítője 1930—31. isk. évről. 226. Valeriu Moldovan: Curs elementar de drept bisericesc compărat. Ism. Mikó Imre. 220. S. Nagy László: Egy csudálatos ujságíró élete és más elbeszélések. Ism. 230. Kévekötés 231. Dolgozatok a ref. theologiai tudomány köréből. 231. Előfizetési felhívás. 231. Dr. Gál Kelemen: Iorga oktatásügyi törvényei. Ism. (ma.) 284. „Három felolvasás az Unitarizmusról“. 285. „Székelység“. 285. „Református Keresztyén Dogmatika. 285 Szentmártoni Kálmán: Nagy nyomoruságok a napoleoni háboruk után. 285.

VIII. Külömfélék.

Felhívás. 39. Egyházi Főtanácsi ülés. 40. Női lelkészek a protestáns egyházakban. 41. „Ötszázalékos“ fejlődés. 42. Gyallay Domokos székfoglalója a Kisfaludy Társaságban. 43. Dr. Luis Graig Cornish. F. J. 43. A pápa újévi enciklikája. 43. Újévi üdvözlés. 43. Prof. Unió Egerben. 44. A vatikán és a modern technika. 44. Lemondás és takarékoság. 44. Az új magyar ref. liturgia. 45. Prof. Otto Rudolf. F. J. 45. Prof. Jean Vienot. F. J. 45. J. 45. Augustinus. F. J. 46. A szovjet vallása. 46. Az unitárius vallás törvényes elismerése Csehszlovákiában. 46. Az egyházi tisztviselők házasságkötésének szabályozása. 47. Krishnamurti 47. Gyász hírek. 48, 104, 156, 236. 288. Az Unitárius Irodalmi Társaság. 98. Egy kis statisztika. F. J. 98. Carolina resolutio. 100. Gordon Sándor. F. J. 100. Modern idegen nyelvek a magyar középiskolákban. 101. Az U. I. T. pályázatai. 101. A pápa és a rádió. 101. Bolsevizmus és kereszténység. 102. Indiai vallások Amerikában. 102. A szenvedők vigasztalása. 103. Harc a ponyvairodalom ellen. 103. A biblia elterjedése. 103. Olvasóinknak. 153. Kaliforniai levél. 153. A világ vallásai. F. J. 154. Bethlen Gábor szövetség. F. J. 154. A szorványgondozás és a teológusok. 155. Theodor Wotschke ünnepélése. F. J. 155. Oroszország után Spanyolország 155. Öregek és fiatalok. 155. A Vatikán és Kvirinál. 156. Sz.-kereszturi unitárius téli gazdasági iskola 232. Nyugalomba vonult tanárok. 233. Évnyitás a kolozsvári unitárius kollégiumban 234. Beszámoló az ifjúsági körök IV. konferenciájáról. 234. Az 1931-ik év. 286. Dr. Gál Kelemen ünnepélése. 287. Szentiváni Mihály emlékűnnep. 287. Károlyi Gáspár Református Irodalmi Társaság alakult. 287. Kérelem. 288.

KERESZTÉNY MAGVETŐ

LXIII. ÉVF.

1931. JAN.—FEBR.

1. FÜZET

Pályázat János Zsigmond erdélyi fejedelem életrajzának megírására.¹

Az Unitárius Irodalmi Társaság évi rendes közgyűlésére jöttünk össze, melynek feladatai közé tartozik alapszabályunk 18. §. b) pontja szerint „a társaság működésének vezérelveit is megállapítani“. Társaságunk célja a 2. §. értelmében „az unitárius irodalomnak és történelemnek s általában a tudománynak unitárius szellemenben való művelése az ilyen szellemű íróknak tömörítése útján, az unitárius hivek közművelődésének előmozdítása“.

Társaságunk működésének vezérelveit e cél irányítja és szabja meg. És, ha visszatekintünk a megalakulás óta eltelt 10 éves időtartamra, bizonyos fájdalommal azt állapíthatjuk meg, hogy a célt elérni inkább törekedtünk, mint megközelítettük.

Igaz, hogy örök igazság marad, hogy minden kezdet nehéz. A kezdet első időszaka inkább a célhoz vezető utak kitapogatásával telik el s ez bizonyos tapasztalatokat és időt igényel. Meg kell állapítanom azt is, hogy alakulásunk időpontja államjogi helyzetünk átalakulásának időpontjával esik egybe, mikor is a többségből kisebbséggé átalakulás nehéz küzdelmét kellett átélnünk s új helyzetünkbe magunkat beleélnünk; valamint meg kell állapítanom azt is, hogy társaságunk célja elérésére a kezdeti időpontban semmi anyagiakkal nem rendelkezünk, ezeknek összehordása, fillérenkénti összegyűjtése szintén a kezdet nehézségeit sokasították.

Ily körülmények között elismerésre méltó már az is, hogy a nehézségekkel megküzdöttünk, hogy vagyunk, élünk. Ez elismerésre méltóságot fokozza az is, hogy az unitárius szellemű írók tömörítésében jelentős eredménnyel tevékenykedtünk; s hogy vándorüléseink és estélyeink útján, melyeknek kezdeményezési érdeme mégis csak a miénk, unitárius hiveink közművelődésének előmozdítása tekintetében is értékes lépéseket tettünk. Sajnos, hogy az

¹ Elnöki megnyitó az U. I. T. 1930 dec. 13-án tartott közgyűlésében.

utazási nehézségek és drágaságok ez értékes kezdeményezésnek folytatását időlegesen lehetetlenné tették.

Az unitárius irodalomnak és történelemnek is tettünk szolgálatot, nemcsak nivós folyóiratunknak, a „Keresztény Magvető“-nek állandó megjelentetésével, hanem az anyagi erők határai között, könyveknek közkinccsé tételével is.

Ha ezeket a nehézségeket és kifejtett tevékenységeket mérlegetjük, arra a következtetésre kell jussunk, hogy tevékenységünk és eredményünk a lehetőségeknek megfelelő. Azokról egy objektív bíráló meglepéssel nyilatkozhatik.

De ha mindenki is meg lenne elégedve, mi meglepedve nem lehetünk. Minket társaságunk nemes céljának megközelítésére a rádió korának gyorsasága kell, hogy ösztönözzön. Több hiányt állapíthatunk meg ma is s különösen nagy hiányt látok az unitárius történelem mezején. Igaz, hogy nagy embereink sokának élet- és jellemrajza szorványosan, leginkább folyóiratunkban, megjelent s jelennek meg napjainkban is; az is igaz, hogy a nagy emberek élete egy-egy kornak a történelme és jellemrajza is; az is igaz, hogy az egyes élet- és jellemrajzok mozaikából, szakértő által összerakva, egy diszmű készül; de épen e mozaikoknak teljességét s azoknak szakértőkéz általi egésszé formálását nem találom ma még sehol. Reá kell mutatnom arra, hogy különösen nélkülözöm nagy fejedelmünknek: *János Zsigmondnak* élet- és jellemrajza megfelelő megírását és közkinccsé tételét.

Ujabb államjogi helyzetünk előtérbe állította Erdélyrészünk történelmét s annak nagy alakjait. Ezeknek életével, cselekvéseivel, útmutatásával törekszünk jövőnket megalapozni és biztosítani. Nem csodálkozhatunk azon, ha itteni hittestvéreink saját nagyjaikat törek-szenek tündöklő magoslatra, példányképünké állítani. Bethlen Gábor, Bocskay István, Báthory István stb. ma már méltó magoslaton is állanak.

De méltán csodálkozhatunk és a mulasztás vádját kell éreznünk azon, hogy mi nem törekszünk a mienket, a nagyok méltó társát, János Zsigmond fejedelmet hasonlólag értékelni és értékelteni.

Ma és mindenkoron Erdély minden szülőtte fennen hirdeti Erdély vezérszerepét a vallás- és gondolat szabadság megteremtésében. A tordai, medgyesi és marosvásárhelyi országgyűlések a vallásszabadság tündöklő csillagai. Ennek törvénybe iktatása csak egy oly fenkölt gondolkozású fejedelemnek segédlete mellett volt

Pályázat János Zsigmond erdélyi fejedelem életrajzának megírására.

lehető, ki nemcsak át volt hatva a vallás- és gondolatszabadság fenkölt érzeteivel, hanem maga is annak elszánt támogatójává, a legszabadelvűbb vallás hívévé vált.

Ha csak ezt tekintjük és eltekintünk attól, hogy János Zsigmond fejedelem az önálló erdélyi fejedelemség megalapítója is volt, már ez az egyedüli tény János Zsigmond fejedelmet — nézetem szerint — a Bethlen Gábor fejedelem magoslatára emeli.

Ennek megállapítását hasztalan várjuk másoktól, e magoslatnak történelmi megalapozása s megfelelő értékelése egyenesen a társaságunknak feladata s hivatása.

Ezen gondolattól vezetve, *ezennel 12.000, azaz tizenkettőezer lei pályadíjat tűzök ki a János Zsigmond fejedelem élet- és jellemrajzának megírására.*¹

Remélem, hogy a feladat vonzó és értékes volta tette fogja serkenteni érdemes tagjainkat s öntudatos unitáriusainkat; reményem annál indokoltabb, mivel a múlt évi pályatételeink iránt is már fokozott érdeklődésről számolhatunk be jelen közgyűlésünkön.

Szívesen üdvözlöm közgyűlésünk tagjait s mai közgyűlésünket megnyitom.

Dr. Ferenczy Géza,
elnök.

¹ Pályázati feltételeket lásd az Unitárius Irodalmi Társaság köréből című rovatban a 33-ik oldalon.

Az anyaszentegyház építése.¹

Alapige : Máté. XVI. 18. v.

Egy pillanatra se állítson meg minket a felolvasott igék értelmének világhatalmi célzattal mondott dogmai magyarázata, amelyen Róma világhatalma épült és áll — nem, ma más egyéb az, ami az igékből lefoglalja minden gondolatunkat s leköti a jobb lelkek minden idegszálát : az új, a szomorú világaktualitás, az igék dogmai magyarázatának fájdalmasan eleven cáfolata, a nagy összeomlásban megingott, recsegő, ropogó anyaszentegyház újraépítésének szomorú szükségessége, nyugalmat űző nagy gondolata.

Mert hajh, lelki életünk legdrágább értékeinek, az emberi élet boldogabb lehetőségeinek egyetlen áldott menedékhelye, szent áziluma, az anyaszentegyház sem maradt sértetlen és érintetlen, mennyire nem maradt az, abban a nagy kataklizmában, amelynek egetverő tüzét sem a dogmákban elhívott „Szent Péter“ utódai, sem az új idők Péterei és Páljai sem tudának megoltani, mert maga az ember, a benne élő, a benne oltalmat és menedéket találó ember veté ereszébe, tűzzel játszadozó gondtalan gyermek módjára, a gyűlölet gyufáját. És most, vétkes tettének riadt ráeszmélésében, kétségbeesett, keservesen feldúlt ábrázattal keresi a hajléktalan ember-sereg a régi menedékhelyet, a békés élet összetört, megégett életformáinak cserépdarabjait bár, az üszkös romok között. Csoda-e hát, ha ez új életformák kínos keresése az új, a réginél nagyobb advent új kátarziszre irányuló szent vágyakozásában, nagy bánatoknak, nehéz vajudó gondoknak sötét sóhajai felhőzik ma az emberi élet szomorú egét?!

„Ah, ez a nemzedék, a mi nemzedékünk, amelynek felnőtt és növekvő gyermekei kétségbeesett kereséssel keresnek valamit az élet sötét útain tapogatózva, egy rendkívüli kornak halálos élményeit hordozva lelkükben és minden idegszálukban“. Idegeit ember-telen harcok, infernalis szenvedések, elviselhetetlen testi nélkülözések, lelkének békéjét olyan sodróan ragadó események dúlták fel, aminőkhöz hasonlóak nem egy generáció, hanem egymást felváltó

¹ Elmondattott Kolozsváron, az 1930 évben tartott Egyházi Főtanács alkalmával.

nemzedékek életében is alig fordulnak elő. Megérte kétezeréves, szentnek hitt ideáljai detronizálását, életeszményeit irtózatos csalódások s mindezek betetőzéséül, nyugodt, békés életsorsát addig soha nem látott egzisztenciális válságok rázkódtatták meg. Nem csoda, ha ennek a nemzedéknek lassúbb életritmusra járó lett egy kor dőlceg, ruganyosjárású férfikora, csendesebb, filozófikusabb hajlamú vidám, nótás ifjúsága s talán még csacsogó gyermekkora is, mintha megfontoltabb beszédűvé vált volna!... Martirjai lettünk a huszadik század példátlan apokalipszisének, amelyben vagyonok, emberek, hitek, eszmények, életformák s mindezeknek őre, forrása, menedékhelye, oltalma, a keresztény anyaszentegyház kétezeréves épülete is úgy pusztultak el, vagy recsegve, ropogva úgy inogtak meg a régi fundamentumon, mint száguldó ciklon nyomán a gyökerét mélyre bocsájtó százados tölgyes. (M. U. L.)

S az élet ez ápokáliptikus harcában, mintha nyilvánvalóvá lett volna a nagy próbatétel, hogy mit építettünk azon a fundamentumon, mely egykor vettetett és amely a Jézus Krisztus. Bizony, bizony, mintha pozdorjának bizonyult volna a kereszténység kétezeréves épülete, ahonnan a nagy világégés idején békés emberi életünk kétezeréves kulturkincseit könnyelműen szórtuk útszélre, zsákmányra éhes útszéli ideálok martalékává. A pozdorja megégett s az anyaszentegyház nagy vihar idején megszűnt az a védő, oltalmazó menedékhely lenni, amelynek az ember addig hitte. Nem nyújtott oltalmat többé az eszményeihez menekülők számára, sebeinkre gyógyírt nem hintett, fel-feltörő jajkiáltásainkra nem válaszolt, életproblémáinkra feleletet nem adott, sőt kitaszította fedele alól az odamenekülő békés szándékú Abeleket is, s nagy kötelességekre hivatkozás hazug jelszavával maga nyomá kezébe a kaini dorongot, amikor imádkozott, áldást mondott s virágot hintett a késre, amely az élet gyógyulni még ma sem akaró, szörnyű sebeit felfakasztotta.

Csoda-e hát, ha az eszményeit veszített, hitében kijátszott, reménységében megcsalt vesztes ember ajakán mind halkabbá válik a békés, munkás, zajtalan élet zsoldáros áhitata, ha mindinkább néptelenné válnak a templompadsorok, el-elnémulnak a harangok, düledeznek a meg-megingott templomtornyok s recseg, ropog minden izzében az anyaszentegyház?!

Csoda-e, ha a riadt tömeg a nagy égés kísérteties lángjában sápadt képpel átkozódó ember, többé már nem hiszen, nem bizik, nem szeret, nem áldoz s vértelen ajakán a mindennapi imádság,

a valamit keresés és nem találás szomorú messzibeható átkává válik: „elveszett az Isten“!

Új építésre van szükség, az anyaszentegyház megrongált épületének újjáépítésére! Vétkes bűnösségünk nagy megbánásával seperjük el a hamut és üszköt s a tiz körmünkkel kaparjuk ki azt a régi, a legjobb, a meg nem éghető fundamentumot, amely az Isten és emberszeretet s e fundamentumon építsük fel ismét az ember becsületesebb igazságossággal újraértékelt, emberiesebb érzéssel átérzett földi életének új anyaszentegyházát! És épen mi, haladó időknek haladni szerető gyermekei, a szabadon szárnyaló erdélyi géniusz, Dávid Ferenc szabadságszerető lelkének örökösei és épen mi kezdjük el az új építést, ha kell új stíleben, új ornamentikával, új rendszerrel és új berendezéssel, hogy vonzóbb, áldottabb legyen ismét benső világa, mélyebb a hangulata, magávalragadóbb melodiája; hogy oltalma, menedékhelye, anyaszentegyháza legyen ismét minden gyermekének, amely nemcsak kér, de ad is, amelyért érdemes élni, küzdeni és áldozni is, ha kell!

Az anyaszentegyház, az unitárius anyaszentegyházunk építése legyen ma minden gondunk testvéreim, főtanácsosok, palástos és palásttalan szolgálói az egy, igaz Istennek, hozván az építéshez: erősebb és tisztultabb vallásos és egyházas öntudatot és mélyebb hivatásérzést mindennemű szolgálatban.

* * *

Amidőn anyaszentegyházunk bús hétköznapijairól szólok, nem szeretnék hanyatló idők messziségbehaló, tehetetlen jajkiáltása lenni, inkább új idők ébresztő harsonája, új virradatravárón, új célokra való elhívás. . . Vagy mit tudom én, talán a tordautcai kerekkönek új üzenete vagyok, ha már nem is a régi nagy erővel, ha nem is a régi nagy diadallal, de komoly meggondolásra készítöten, a mának nagy feladataira rádöbentő emlékeztetéssel; és ha már nem is hozzád kincses Kolozsvár, benned ma csak egy maroknyi néphez, az én népemhez, az ősi templom jeleni gyülekezetéhez, talán hozzátok véreim, testvéreim, afiai!

Úgy, úgy. . . Igen! Üzenet vagyok a négyszázéves unitárius múltból, a dévai mártíromság szomorú számonkérése, szép múltunk tetemre hívása, hogy pusztulunk, veszünk; vagy talán a házsongárdi temető kertnek halottak napjáról messzi megkésétt, de mára mégis megérkezett bús novemberi üzenete, nagy unitárius aggodalma: „Vigyázzatok, álljatok meg a hitben, legyetek erősek, építsetek az anyaszentegyházat!“

Építétek, — mert ma, amikor körülültek ősaitok tanácskozó termében a rátok maradt asztalt, amely rakva volt mindig a múltban is nagy unitárius gondokkal, súlyos aggodalmakkal, ám ezek között is szüntelen szerető elhatározásokkal, szent szándékokkal, önzetlen megváltani akarásokkal is, amelyekből egy négyszázéves unitárius múlt született és táplálkozott, amikor a lenni vagy nem lenni keservesen felvetődött kérdésében a cimenteremben határozatra állunk, ősaink köröskörül ránkvetődő, szomorúan számonkérő tekintetében Baltazárként mérettetünk meg valamennyi mind! . . .

Tudja meg hát itt mindenki, hogy ma, amikor nagy idők nagy feladatainak megoldására, unitárius anyaszentegyházunk elhívott vezérei, választottjai, legfőbb kormányzó-testülete, főtanácsa összeül, ez ma nem csupán ünnepi alkalmat és emlékezetes időt jelent, de magasztos történelmi pillanatot, amelynek nagyszerűségét el nem homályosíthatja törpe epigonok apró viaskodása, egyéni érdekek, sértett hiúságok, kicsi bántalmak parányi küzdelmei; de amelynek komoly gondolataiból, nagy elhatározásaiból, szent szándékaiból, keserves vívódásaiból és vajudásaiból — példaszerű önmegtagadások árán is, — de kicsiny anyaszentegyházunk új reneszánsza kell, hogy megszülessék!

Többről legyen hát itt ma szó, minthogy kiéljük egyházi hivatalaink méltóságérzetét, gyakorolhassuk hatalmi jogkörünk kölcsönzött erejét, megszellőztessük vidéki palástjainkat, megcsillogtassuk éles diálektikánkat kicsinyes szóvitáinkban, — a közös családban — egymást szerető testvérszívek összedobbanásának érkezett el az ideje, öntudatra ébredésünk tizenkettedik órája, erőtelenségünk, nagy elhagyatottságunkban, a megsemmisülés elleni öntudatos tiltakozásunk megváltó perce, sülyedés idején az egyházmentés, a felemelkedni akarás eszmélkedése, faji és vallási — ah nekünk kettős mértékben jutott kisebbségi sorsunkban, egymásra utaltságunkban az egyedül önmagunkban rejlő lehetőségek öntudatos, becsületes számbavétele.

Mától fogva hát innen, anyaszentegyházunk szivéből, belőlünk, érzéseinkből, gondolatainkból, nagy elhatározásainkból és minden életmegnyilvánulásunkból, az egyetértésnek, az együttérésnek, a békés szerető testvéri összetartásnak megtartó és megmentő erői kell hogy áramoljanak, mint egészséges szivből a vér az életerekbe!

Ébredjen már tudatára mindenki, vezér és közkatoná, ifjú és öreg, férfi és nő, hogy minket, ezt a nemzedéket, nagy és nehéz

feladat elé állított az élet. Destruktív erővel szemben nekünk kell kitermelnünk azokat a szellemi és anyagi erőket, amelyek elgyöngült unitárius anyaszentegyházunkat alkalmassá tegyék újból nagy és szent hivatásának betöltésére, hogy külső- és belső lelkivilágunk, szomorú életünk, népünk megújításának áldott eszköze lehessen, mert ez a történelmi elhivatása is!

Meg kell értenünk és meg kell értetnünk mindenkivel, hogy anyaszentegyházunk nem őseink múltból reánk hagyott, adósságokkal megterhelt, elzálogosított, eladósított keserves ősi hagyatéka, nem könnyelmű Pató Pálok széthulló dominiuma, amelynek ma már csak kellemetlen, szitokra késztető terheit érezzük csupán, amelyet veszni hagyni, magunktól eldobni, vagy dobra veretni akár mikor lehet a léha utódnak; nem, unitárius anyaszentegyházunk nyomorúságában, gyászában, leveretésében is mindenünk: kultúránk őre, hitünk s lelkünk nyugodalmának menedékhelye, szomorú életünk megenyhítője, bús csüggedéseink egyetlen erőforrása, ifjúságunk eszményadója, elindulásának egyetlen, legbiztosabb útiránya! Sőt ennél is több! Az édes anyánk mindennap értünk mondott imádságának szent áhitattal ránk adott áldásának mennyei melege, csodás mesevilágának, nótázó kedvének, a mi bölcső-dalunknak kiapadhatatlan forrása, szentséges biztosítéka s vigyázzunk, mert a miénk fönmaradásának is ez az egyetlen, hősi lehetősége! Az anyaszentegyház: az ember egész megtisztuló, szüntelen tökéletesedő életének, mindennapi legszebb történetirása.

Rá kell jutnod és meg kell értened drága ifjúságunk, unitárius ifjúság, hogy az anyaszentegyház rád nézve is tápláló édesanyai kebel, amelyen szendérgésed pillanatain, boldog álomlátásaid születnek, amelyből magadba szívod ébredésed idején az életerőt, amelynek életformáló tanítása, életnövesztő tápláléka felejthetlenné válik számodra s elkísér a sirig, mint az édes anyád tejének ize! Tudd meg, hogy te vagy bús hétköznapjának egyetlen vigasza, bizonytalan jövője, fáradt reményeinek meg-megcsillanó fénye! Tolongva kell keresned sugallatát, tágranyilt, csodálkozó gyermekszemekkel hallgatnod² mesemondó tanításait, jövőd bizonytalanságába vidd magaddal hitét, biztató üzenetét, a tülekedő harcba szelid türelmét, alázatát, zsoltáros áhitatát. Benne, belőle élsz és táplálkozol, élj hát érte is szeresd, tiszteld, mint az édes anyádat és apádat, hogy megmaradj itt ezen a földön s hosszúéletű légy és jól legyen dolgod!!!...

És meg kell értenie minden unitárius apának és anyának,

hogy gyermekeink boldog, gondtalan világa, ifjúságunk tiszta, eszményies elindulása, vágyai, álmai, célkitűzései, a férfikor kitartó, csüggedetlen, becsületes küzdelme s öreg korunknak kibékült megnyugvásai, szent látomásai, az emberi élet minden lelki szépsége és gyönyörűsége mind, mind, a mi anyaszentegyházunk irányításából, tanításából és áldásából valók! Közös áldások forrása ő, közös örökségünk, közös táplálék, közös jog, mindannyiunk boldogsága és menekvése; — legyen már végre közös kötelesség, közös áldozat is, mindannyiunk szivbeli ügye, élete, közös becsülete!!!

Föl a szivekkel már valahára! Hogy a mélyebb és öntudatosabb egyházi és vallásos életünk újraébredésében közös érdekünké vált unitárius anyaszentegyházunkat, mindnyájunk összetett erejével, az újjászületés és fejlődés ragyogó útján mindig előbbre és mindig magasabbra emelhessük!!

* * *

Ez újjászületés és újjászületés nagy munkájában, az öntudatosabb vallásos és egyházas érzés mellett, mélyebb hivatásérzésre is szükség van anyaszentegyházunkban minden szolgálatban. És első-sorban magának az anyaszentegyháznak szolgálatában, mert az anyaszentegyház maga is szolgálat, magasabb mennyei ideálok, az Istenország megvalósításának bennünk a fiakban szétesztott, az anyaszentegyházban sűrített erejű földi szolgálata, amely szolgálatnak mélyebb hivatásszerű megérzése idején volt az anyaszentegyház is nagy, boldog és dicsőített és amely hivatásról való megelégedés mindig az egyház süllyedésével és pusztulásával járt. Az ő magasabb eszményei és ideáljai fölmutatásában, az emberi élet minden mellékcélok nélküli, önzetlen szolgálatának nagy elhivatását megérző egyház szült mindig tüzes lelkű prófétákat, igényelt szelid és alázatos apostolokat, hithősöket és martirokat; ez volt az, amelyben és amelyért érdemes volt élni, áldozni és meghalni is, ha kellett!

Az egyház e magasabb mennyei hivatásának új, tisztultabb, mélyebb megérzésére van ma szükség újra. Hogy ne legyen az egyház egyének és fajok, osztály- és politikai harcok meg-megfelelkező kicsinyes eszköze, hanem felülemelkedve a föld, az ember pokoli harcaival, benső hangulatával, tiszta áhitatával legyen ma újra életformáló erő, fáradt emberi lelkek új pihentető álmadója, összetört hitek új életfelfogása, sírók megvigasztalója, békétlen lázadók megbékéltetője, az ember szebb életlehetőségeinek áldott, egyedüli

menedékhelye, mert ez a magasabb elhivatása, amelyre született atyáinkban, bennem, benned, mindannyiunkban afiai! És legyen az egyház megnemesedett, tisztultabb, magasságok felé szüntelen törekvő stílus a mának művészetében, megváltó érzéseket teremtő hangulat, karácsonyji melódia a zenében, eszményei felgyújtott, örök mécsvilágában, soha ki nem alvó, nagy tettek tüzeit szító, felfokozott líra a költészetben, erkölcsével, a tisztább emberi életet szolgáló tanításával, támasz- és talpkő egy emberiesebb, megértőbb, az ember életértékét becsületesebb igazsággal mérő és értékelő társadalom életében!!

Oh, mélyebb, mélyebb megérzését az egyház nagy elhivatásának az emberi élet szolgálatában. És épen szomorú adventek, új életformák keserves keresése idején, hogy legyen az egyház újból irányító ereje az élet jobb lehetőségeinek, magasba csapó oltártűz, amelyet meg nem látnunk nem lehet, amelynek hatása alól ki nem vonhatjuk magunkat, amely mellé le kell telepednünk és ahol fölmelegedünk, amelyet szeretünk, áldunk, amelyért imádkozunk, élünk és áldozunk is, ha kell!!!

Az anyaszentegyháznak a magasabb hivatása igaz megélésében kezdettől fogva szüksége volt próféták és apostolok, hivatásból elszegődött szolgák becsületes szolgálatára. Kétezeréves épületének máltérébe apostolok, martirok, hősök, Péterek és Pálok, minden idők névtelen millióinak könnye, verejtéke, vére vegyült. És ez ma sem lehet másképp, ha más formában is!

Mélyebb, mélyebb hivatásérzést ma is a szolgák mindennapi szolgálatába, a palástosokéban és a palásttalanokéban egyaránt.

Megérzését annak, hogy a fehér misemondóing, vagy a fekete palást nem csupán nagyobb társadalmi megtiszteltetésre emlékeztető és különösebb kiváltságokra alkalmat adó külső jel, nem csupán könnyebb kenyérkereseti lehetőség, nem kényelmesebb megélhetési mód, nem megfizethető, a nap multát alig váró unott, robotos napszámos munka, nem állás, nem hivatal, — több mindennél — hivatás, lelkek szolgálatának mennyei hivatása, amely elveszti minden értékét és minden szépségét, mihelyt kenyérkérdéssé, megélhetési lehetőséggé alacsonyul csupán. A mi hivatásunk — az anyaszentegyház magasabb ideáljainak hűséges, a becsületos önmegtagadásig fokozott szolgálata, saját szivünk megjavításán keresztül, a világ megjavítása.

Akik e hivatásérzessel szegődtünk az anyaszentegyház szolgálatába, akik az örökkévaló egy igaz Isten nagy tényeit megláttatni

vagyunk elhíva, hogy boldoggá tegyünk a nemlátókat a hitben, azoknak nem volna szabad naponként könnyen megfeledekező, profán kiszólású, hitet romboló, üreslelkű, cinikus tagadókká válnunk!

Akik a szeretet evangéliumát szóljuk, nem állhatunk s nem állhattunk volna a múltban sem egyik kezünkben evangéliummal, a másikban gyilkoló fegyverrel a gyűlölet szolgálatában. Akik a megbocsájtás krisztusi erényét magyarázzuk, nem vivhatjuk végetérni nem akaró, megbocsájtani nem tudó, békét zavaró kicsinyes harcainkat a gyülekezetben egymás között. Akik az önmegtagadás, az eszmények önzetlen szolgálatát prédikáljuk szószékek magaslatain, tanári és tanítói katedráinkon, azoknak tudnunk kellene kinn, az élet pusztaságain is, a hivatásérzet tisztultabb magaslatain, krisztusi választ adni a kísértő csábító szavára: „Csak az Istennek szolgálj!”

Oh mélyebb, mélyebb megézését ma a mi nagy elhivatásunknak az anyaszentegyház szolgálatában, mert a kenyér, az egymással szembeni érvényesülések áldatlan, gyülekezeti békét is megzavaró kiméletlen harcát folytató, a magasabb eszmények szolgálatáról megfeledekező méltatlan szolgálata; a papban minden más egyebet, csak Isten szelid, alázatos, türelmes, krisztusi lekületű szolgálait nem láthatók serege ellenünk kiálthat, ha máris nem kiáltoz!

Ám nemcsak a királyi papság, mélyebb hivatásérzést a szent nép szolgálatában is! Ne jelentsen már többé az anyaszentegyház világi szolgálata sem beleszületést valamely hitformába, ne avútruhaként könnyen változtatható, divatos hóbortnak hódoló, sekélyes vizü meggyőződést csupán, de martirjaink önzetlen áldozataival megszentelt, a magunk keserves lelki vivódásai és tusakodásai árán is megszerzett, sziklaszilárd hitet, boldog megvilágosodást! Ne legyen az csupán ünnepi és vasárnapi vallásosság, unott alkalom egyházpolitikai jogok és méltóságok időnkénti kiélésére és gyakorlására, de szüntelen mindennapi megélni akarása azoknak az unitárius hit- és életeszményeknek, amelyeket anyaszentegyházunk hitében és tanításaiban felmutat és amelyeknek megközelítését megvárja minden gyermekétől!

Az anyaszentegyház megtisztelő kiválasztása, kölcsönzött hatalma, címe, méltósága, nem csupán öntelt, üres megézésekre adott alkalom, széles mosolyra gerjesztő pakfong önérzet; nem magaslát, ahonnan megérezett alázat nélkül pillanatokra alábocsájtkozhatunk, nem, — mélyen átérzendő hivatás az, amely nemcsak akkor és addig viselendő, amíg könnyű medáliaként megfeszített

mellünk diszítésére szolgál, de amely épen akkor ölelendő a szívünkre, amikor kettőzött kötelességekre, megnövekedett terhekre is emlékeztet!!!

Az apostol szerint: „Miképpen egy testben sok tagunk van, azonképpen sokan egy test vagyunk a Krisztusban, egyenként pedig egymásnak tagjai“.

Megérzi-e ma hivatását anyaszentegyházunk drága testének minden tagja? „Az írásmagyarázó, hogy azt a hitnek szabálya szerint teljesítse, a szolgálta a szolgálatban, a tanító a tanításban, az intő az intésben, az adakozó az adakozásban, az előljáró a szorgalmatosságban?“ Megérezzük-e mind társtalan voltunk egymásrautaltságában, az egymást szerető, egymást megbecsülő, az együttérező, egyetakaró, mindig csak építő szent szándék szolgálatának nagy elhivatását?

Érzed-e anyaszentegyházunk szive, hogy ma belőled kell áramoljon elernyedte erekbe az élet meleg árama, a felfrissítő, új életadó meleg vér? És tudjuk-e mi erek a végeken, hogy bosszulatlan nem várhatjuk a végleteket a szív ellen, a részek kiéhezhető bibliai sztrájkját?!

Meg kell érezned ma inkább, mint valaha, nagy elhivatásod anyaszentegyházunk szive, központja, hogy tűzhelynek kell lenned, ahol nagy idők nagy harcait nem törpe epigonok kicsinyes küzdelmei magyarázzák, ahol nem vélt sérelmek, apró megbántódások, sértett önérzetek széthúzó, külön-külön telepedett pislákoló pásztortüzei égnek, amelynél kiki a maga kicsiny világának apró leveskét főzögeti; de ahol összefogott lelkek tiszta szándékaiból, nagy veszedelmek idején kigyúl a lármafa, hogy a Székelykő ormáról visszavert fényére, mentésre siessen az anyaszentegyházunk minden hű fia, összedobbanjanak az unitárius szivek a Nyárad-, Nyikó- és Homoródméntén s mélyebbről szálljon a megtartásért mondott könyörgés a Maros, Küküllő s kanyargó Olt füzes partjain!

Légy tűzhely, ahonnan testvéri lelkek összerakott parazsából, múltunk közmondásos nagy erényéből, az unitárius összetartásból, magasra csapkodó lángok fároszként világítsák meg drága anyaszentegyházunk ma nagy gondoktól összekúszált szomorú útvesztőjét; ahova nem fázósan dideregni, ahova nem elkedvetlenedni, szent szándékainkban letörni járunk; de amely mellé boldog örömmel, a hazatért gyermek szent gyönyörűségével telepedünk le, ahol erőre kapunk, megszentelődünk, átforrásodunk, áttüzesedünk, hogy minden idegszálunk megfeszítéséig hűséggel és lángolón harcoljunk

veled, rajtad keresztül, unitárius eszményeink, négyszázéves örökségünk tökéletes biztosításáig! Oh mélyebb, erősebb hivatásérzést anyaszentegyházunk mindennemű szolgálatában!!...

Üzenet vagyok a négyszázéves unitárius múltból, a dévai martiromság számonkérése, a házsongárdi temetőkert nagy, borongó unitárius aggodalma: „Építsétek az anyaszentegyházat!“ És ha kemény voltam a munkára szólításban, bocsájtassék meg nekem sok, mert igen szerettem. Föl a munkára hát a legtisztább szándékkal, hozván magunkkal és felébresztvén a lelkekbe az öntudatosabb unitárius, vallásos és egyházas s a mélyebb hivatásérzést minden szolgálatban, mert ez az a sziklakő, amelyen építeni lehet és kell és amelyen nem vehet diadalt az élet infernális harcainak pokoli ereje sem!... Ámen.

Taar Géza.

Kovácsi Antal.¹

(Folytatás és vége.)

Tanítók, papok, tanárok anyagi helyzete. Kovácsi életének utolsó tizedében behatóan és nagy gyakorlati érzékkel foglalkozott a *tanítók, papok, tanárok anyagi helyzetének* kérdésével. Mindannyiszor felemelte szavát érdekükben. Megszégyenítőnek és lehetetlennek mondja, hogy „a tanítók a hivatali hierarchia létrájának még a szolgálkénál is alsóbb fokára állittassanak“.² És csodálja s méltányolja türelmüket, hogy kérésük még nincs a törvényhozás előtt. A következő évi jelentés ismertetésénél örömmel látja, hogy a miniszter is szerény, de tisztességes megélhetést biztosító fizetést akar adni a tanítóknak. „Én részemről nemcsak azt tartom szükségesnek, hogy a kormány a felekezeteket kényszerítse, hogy tanítóknak akkora fizetést adjanak, mint az állam, hanem azt is, hogy az állam is emelje tanítói fizetését“.³ Szégyen tölti el a lelkét, mikor látja, hogy a néptanítók „mondhatni egyenrangúak a szegődményes szolgálkakkal“. A nyugdíjtörvény nem méltányos, nem igazságos. Az állam más tisztviselőinek nyugdíja az állam terhe. A tanítók, az államnak legmostohábban javadalmazott hasznos szolgálói, 40 évi szolgálat alatt magok és a fenntartó intézetek, önönmaguk teremtik meg nyugdíjaikat. Aztán a törvény hibás számításon alapszik s azért a tanító és fenntartó szükség nélkül terhelhetnek.

Ezért szükséges a törvény revíziója, melynél legyen irányelv: a tanítókat teljesen felmenteni a fizetés alól, a fenntartók kevesebb befizetését fenntartani, de csak addig, míg az ügy „egyptomi bujdosása“ alatt a tanítók jobb sorsa biztosítva van.

Ebben a kérdésben azonban kezdetben nem ez volt az álláspontja. Mikor a 70-es évek elején a tanítók nyugdíja első ízben kezdette a közvéleményt foglalkoztatni s az állam által létesítendő

¹ Megelőző közlemények a K. M. 1930. évf. 3–6. sz.-ban.

² Család és Iskola, 1889.

³ U. o. 1890.

egyetemes nyugdíjintézet gondolata felvetődött, már akkor foglalkozott a kérdéssel. Tamáskodott abban, vajjon hajlandó lesz-e az állam most, mikor a népnevelés még egészen az egyházak kezében van, s az állam és egyházak közötti viszony nincs rendezve, ilyen laza viszonyra nyugdíjintézetet alapítani? Másfelől elvileg sem volt barátja a kérdés állami rendezésének. Mert féltette a tanítók részéről jövő egyéni kezdeményezést és érdeklődést. Természetesebbnek találta, hogy az állam legyen csak felügyelő, patronus és segítész.

Ugyanez a nevelő gondolat vezette a papok és felekezeti tanárok nyugdíjáról való gondoskodásban is. Itt is az önmagunkon való segítés elvére épít és a kevéssel való megalégedést hirdeti.¹ 1888-ban felteszi a kérdést: miként biztosítsuk életünket? S azt feleli: Negyven évvel ezelőtt bajosan tudott volna rá felelni. Ma könnyen tud: Gazdálkodjunk s gyűjtsünk magunk magunknak biztosító tőkepénzt. És megmondja hogyan. Idézem szószerint, mert egyénisége megértéséhez nyújt kulcsot kezünkbe. „Magamat veszem például. 50 esztendeje, hogy pipás vagyok, még pedig u. n. elázott pipás. Most is ég szájamban egy 4 krajcáros szivar. Ha 50 évvel ezelőtt az a „becsületes“ gondolatom jött volna, hogy naponként egy szivarral kevesebbet füstöljek el, ma már 1000 fr.-tom volna belőle. E kis megtagadás nem ártott volna sem testemnek, sem lelkemnek, talán még egészségemre szolgált volna. Annyi bizonyos, hogy pipám bűdös füstjével kevesebbet alkalmatlankodtam volna másoknak. Mindenkinek van valami szenvedélye. Kevesebb bort inni, soványabban élni, kevesebb cicomával élni. Ez a siker útja. Két ellenvetést hoznak fel: egyik, hogy idő előtt elhalunk; másik, hogy nehéz a jó tanácsot megtartani. Amaz nem keresztényhez illő beszéd. Ez még emberhez sem illő. Esztelenség csapástól való félelmünkben kitérni „a józan okosság által előnkbe szabott útról“. Miért hirdetjük büszkén, hogy az ember a világ ura, ha önmagának sem tud ura lenni?“

Kovácsinak egyszerű, kevéssel megalégedő, az élet reális viszonyait elfogadó, boldog, harmoniát kereső és szerető lelke szólal meg e szavakban: A „gyakorlat embere“, akit Révész Bálintban már a berlini egyetem padjaiban felismert,² aki nem emel elméleti légvárat, nem ápol kielégíthetetlen reményeket. Ez a józan okosság vezette őt az előtte felvetődő elméleti és gyakorlati kérdések fej-

¹ Miként biztosítsuk életünket? Unitárius Közlöny, 1888.

² Unitárius Közlöny, 1891.

tegetésénél. Ez a tiszta gyakorlati látás biztosan vezeti nehéz kérdések elemzésénél is.

Ilyen volt pl. a papi fizetések ismételten tárgyalt kérdése, mely a 80-as években a *kepemegváltás* formájában élénk vita és megbeszélés tárgya volt. A kepemegváltást a hivek is, a belső emberek is sürgették. Kovácsi sajnálja, hogy a kérdés felvetődött,¹ mert az egyházi ügyek iránt való érdeklődés lanyhulását és a kötelezettségtől való szabadulás kísérletét látja benne. Hogy a nép vonakodva fizet, indokoltnak tartja. De szerencsétlennek azt a gondolatot, hogy az állam intézze azt, mert személyes kötelezettség s ezért a megváltás „az ekléziák joga és kötelessége“. De nem úgy, hogy egykét nemzedék után a többi teljesen mentve legyen. Az egyház ügyei iránt való érdeklődés csak akkor élénk és hathatós, ha a lelkekben elevenen él az ekléziákhoz való jog és kötelesség érzése. „Minél több kötelességet teljesítünk valamely ügy érdekében, annál inkább szívünkhöz forrik az az ügy... Gyermekeink sem lennének talán oly kedvesek nekünk, ha felnevelésük nem járna gonddal és küzdelemmel.“ Minden ezzel ellenkező megoldási módot „a vallásszabadság ellen elkövetett merényletnek“ tart.

Első pillantásra talán túlzásnak látszhatik e kijelentés. Közelebről vizsgálva, megtaláljuk magyarázatát. Kovácsi az 1848. évi 20. t.-cikket nevezetes vivmányának mondja, de rögtön megállapítja azt „a fonáságát“, amit az események rohamában sem alkotó, sem a nemzet nem vettek észre, hogy a törvény biztosítja az egyházak függetlenségét, de ugyanakkor az egyház szolgálait s ezzel magukat az egyházakat „az állam zsoldjába fogadja“, mikor rendeli, hogy az egyház szükségéit és szolgálait az állam fizesse. Így „általánosítja azt a szerencsétlen kapcsolatot, mely a róm. katolikus egyházat egészen, a protestáns egyházakat részben, az államhoz csatolta, mindkét félnek hátrányára s a vallás függetlensége eszméjének ellenére.“²

Amit 1871-ben kifejtett, ahoz hű maradt életé végéig. Ha mai távlatból akarjuk megítélni nézetét, lehetetlen lényegben igazat nem adni neki. Országos áramlat volt ez akkor. Nagy volt az egyházak szüksége, nagy a szegénység. Minden anyagi erő forrása az állam. Nekünk, kicsi egyháznak, nehéz lett volna az általános áramlattal szembe szállni. Mert a szükségletek napról-napra növekedtek, a haladó kor is mindég több követelménnyel állott elé. Így

¹ Unitárius Közlöny, 1888, 134, 219. 1889, 27, 111.

² Mikó Lőrinc életrajza. Keresztény Magvető, 1871.

fejlődött ki az a gondolkodás, amely minden segítséget az államtól várt. S ahogy ez a gondolkodás tért foglalt, olyan arányban kezdtek a lelkek elhidegülni az egyháztól. Maga az egyház vezetősége is úszott az árral s nem vette észre, hogy lassan, de biztosan, vesztí el hatalmát a lelkek felett. Így történt, hogy az egyház hovatovább egy kövesedni kezdő, merev, élettelen szerv lett, amely egyéni lelki életet teremteni nem tud, csupán a külső keret összetartó kapcsait tartja kezében. Kovácsinak nem volt igaza abban, hogy az állam és egyházak közötti ama viszony szabályozásában a vallásszabadság elleni merényletet, a vallás függetlenségének veszélyeztetését látta. Talán nem is épen ezt akarta mondani. De abban feltétlenül igaza volt, mert pszichológiai sejtelve ösztönszerűen biztosan vezette, hogy saját ügyeinkkel való odaadó törekvés és lelkes fáradozás nélkül a lelkekben az egyház s ami sokkal veszesebb: a vallás iránti közöny lesz úrrá. Egyházunk háború előtti 30—40 évének története bizonyíték erre.

Sürgette a belső emberi nyugdíjintézet létesítését s 1888-ban bizonyos meglepéssel mutat rá, hogy még 14 évvel azelőtt nyugalomba ment papjaink s utódaik képük $\frac{1}{3}$ -ával nyomorogtak, most már szerény, de biztos nyugdíjat élvezhetnek anélkül, hogy az intézet érezhető terhet rótt volna valakire. Örvend azon, hogy az eklézsiáknak tőkájük van, de helytelennek tartja, hogy a tagok kölcsön veszik, mert a felhajtás ellenségeskedést szül. Ez a rendszer és kezelés mind az eklézsiákra, mind az egyesekre teher s nemcsak vagyoniilag hat zavarólag, hanem erkölcsileg is, „mert az, ami egykor, mint felvett kölcsön, jó segítség volt, most, mint állandó teher, folytonosan bántja“. A kölcsön-magtárak kezelése is veszedelmes volt: „a jó cél megrontása“, mert a hivek eladósodását segítette elő.¹ A Képviselő Tanács, hiveinknek és a belső embereknek sürgetésére, helyesen szabályozta a magtárak szervezését és kezelését, de az élet az elvi elgondolásoktól eltérően alakította ki a valóságot.²

A tanítók egyetemes nyugdíjintézetének állami létesítése a 70-es évek elején vetődött fel. Kételyei vannak a dolog iránt. A népoktatás csak a törvényben van az állam kezén, a valóságban a telekezetekében. Azért kételkedik, vajjon jó-e ezt az ügyet kizárólag az állam kezében összpontosítani, mert attól tart, hogy az

¹ Keresztény Magvető, 1876.

² Kepemegváltás. Unitárius Közlöny, 1888. 134., 219., 1889. 27., 111. l.

egyéni törekvést és buzgóságot lankasztani fogja s végül egészen elfojtani. Jobban szeretné hát, ha már nem vette kezébe a köznevelés ügyét, hogy az állam legyen csak felügyelő és patrónus és segítse azokat, akik a népiskolákat tartják, hogy tanítóikról gondoskodhassanak.¹

Mikor később a nyugdíjtörvény létesült, bátran megállapítja, hogy nemcsak hogy nem méltányos, hanem még igazságtalan is, mert a többi összes állami tisztviselők nyugdíja az állam terhe s a tanítóknak, mint az állam legmostoháiban javadalmazott hasznos szolgálóinak 40 évi szolgálat alatt maguknak és a fenntartó intézeteiknek kell megteremteniök nyugdíjukat. A törvény hibás számításon alapszik. A fenntartók és tanítók szükség nélkül terhelhetnek. Ez idézte fel a revízió gondolatát. A teendő? A tanítókat teljesen felmenteni a fizetés alól, a fenntartói fizetéseket apasztani.

Kovácsit lelke mélyéig bántja a tanítói állás lebecsülése. Ebben hibás a közvélemény is, a kormány is. A kormány azért, mert a tanítókat az állami szolgálat létrájának legalsó fokára állítja, „mondhatni, egyenrangúaknak a szegődményes szolgálókkal“. A közvélemény azért, mert az után a hivatalos fokozás után indulva, a tanítót olyan félszeg helyzetű lénynek tekinti, aki középen van valahol a nép és a művelt osztály között, de egyikhez sem tartozik. Hozzá tehetne volna: hibásak ebben maguk a tanítók is, akik életükkel gyakrabban adtak okot e felfogás kialakítására, mint kellett volna. Helyesebben értékel a régi felekezeti felfogás, mely a pap és „az iskolamester“ hivatásbeli előkészületét azonosnak állítván meg s a tanítói állomást első lépésnek tartván a papságra, sokban hozzájárult ahoz, hogy a régi iskolamesteri állás nem ritkán közbecsülés tárgya volt s a népnevelés emelésére nem csekély befolyással volt. Így magyarázza ama „bámulatos jelenséget“, hogy habár Mikó Lőrinc édes atya képzettségénél fogva a papságra is igényt tarthatott, mégis mindvégig megmaradt bölöni iskolamesternek s „nem egy püspökünk volt, aki a néptanítói állomásról a püspökségig emelkedett“.

Nem szóltunk róla, mint tanárról, mint a kolozsvári jótékony Nőegylet titkáráról, mint az E. K. Tanács közigazgatásügyi előadójáról s végül, mint — emberről.

Élénken élnek lelkemben azok az emlékképek, melyek a serdülő kor derűs diákéveiben lelkembe vésődtek. Ma is előttem áll

¹ Keresztény Magvető, 1872.

az ő állandóan mosolygó, jóságos képe. A Kereszturról jött diák szorongó érzések között ment az első órákra. Mi a sorban a kozlozsváriak és a tordaiak után kerültünk. Hallottunk már egyet-mást a tanárokról. Róla is, hogy nála nem kell künn tanulni. Azt is tudtuk, hogy az első óra a kereszturiak megexaminálása lesz. Belép az osztályba s rám mutat botjával: Na, olvasd, fiam! Sallustius Bellum Jugurthinuma volt a pensum. A „drukk“ szoritja a torkomat, de az olvasás elég jól megy. Mosolygó arca, bátorító gesztusai lelket öntenek belém. Megtalálódik a verbum regens is, sőt kifejtjük a latin körmondatok értelmét is. A jég megtört. A félelem szorongó érzése örökre elmúlt.

Kovácsi a tanulótól nem kívánt sokat s amit átadott, azt a tanuló saját tevékenységével sajátította el. Napról-napra ritkuló tanítványai mesés dolgokat beszélhetnének el jóságáról,¹ mellyel a szegény tanulókat gyámolította. Soha senki sem fordult hozzá úgy, hogy ne segítette és gyámolította volna. Legjobban jellemzi őt e tekintetben az, hogy ő az egész kollégiumi ifjuságnak „Kovácsi bácsi“-ja volt.

Ez az egész lényét elárasztó jóság vezette őt a Nőegylet titkári állásába is. Ennek az állásnak ő nem a rubrikás adminisztrálással, hanem közvetlenségével, szerető szívével, embertársain mindig segíteni akaró jóságával adott fényt és melegséget. A diáki társadalom közvéleményének becéző értékelése elterjedt a város társadalmának szélesebb köreibe is. És ott is általános szeretet, tisztelet és nagyrabecsülés vette körül. Az emberekkel való érintkezése közvetlen volt, feszesség nélküli és soha senkivel szemben nem érezte magasabb társadalmi állását. Demokratikus életfelfogását a gyakorlati élet minden viszonyában nemcsak elvileg hirdette, hanem gyakorolta is. A magasabb körökbe méveltségét és szellemiségét viszi, az alsóbbakba jóindulatát s mindkettőbe azt az áldott kedves természetet, amely neki oly szerencsés, boldog sajátja volt.²

Hogy mi volt Kovácsinak, mint közigazgatási jegyzőnek, a jelentősége, azt legjobban láthatjuk a püspököknek az E. K. Tanács ülésében halálát bejelentő szavaiból. Miután a tagoknak boldog újévet kíván, így folytatja: „A legmélyebb sajnálatomra azonban,

¹ Unitárius Közlöny, 1892.

² Péterfi Dénes: Kovács Antal (1820 február 18—1892 január 6). Keresztény Magvető, 1893.

ezuttal nem üdvözölhetem azzal a vidámsággal, mely ez alkalomhoz illenék, mert nem látom közöttünk azt, ki ez asztalnál épen velem szemben szokott ülni s üdvözetemet az E. K. Tanács nevében nemcsak elfogadta, hanem azt mindannyiszor hasonló melegséggel viszonzta is. Kovácsi Antal tanár és egyházi közigazgatási jegyző afia e hó 6-án, mindnyájunk őszinte fájdmára s mondhatni, váratlanul elhunyt.

Nem tartom szükségesnek e helyen, de nem is tudnék méltó szavakat találni hozzá, hogy e halál által vallásközönségünket általában, legközelebről pedig E. K. Tanácsunkat ért veszteséget kifejezzem. Mélyen érezzük azt mindnyájan. Hiszen mindnyájan úgy ismertük az elhunytat, mint *egyházunknak egyik leghivatottabb s ügybuzgalomban példányszerű tagját. Évtizedek óta diszitette ő értelmi fényével, irodalmi nevével a főiskolánknál általa elfoglalt tanári széket*, tevékeny részt vett ő kezdettől fogva egyházi ügyeink intézésében s ami legközelebről az utóbbi 15 év alatt, püspökségem óta, általa viselt jegyzői tisztet illeti, *ez idő szerint valóban alig kipótolható*. E tanácssterem volt, mondhatni, az ő otthona, lakhelye, itt élt, gondolkodott és dolgozott szünetlenül, nem ismerve lankadást, csaknem az utolsó óráig. Hiszen csak legutolsó gyűlésünkbe nem jöhetett el, csak egy jegyzőkönyvét nem írhatta meg maga életében.¹

A fájdalom első pillanatában mondott e szavak jól érzékeltetik a nagy veszteséget és Kovácsi irodalmi érdemeit, melyekkel fényt vetített a főiskolára. Péterfi pedig szellemisségének adja kifejező rajzát, mikor azt mondja, hogy Kovácsi nem a törvényektől várja az üdvöt, hanem az emberek erkölcsi érzelmétől és felelősségétől s épen ezért „sok indítvány-özönt ver vissza“, sok „felesleges kezdemény-hullámot állít meg“. Mint előadó, könnyen bogozza ki a legkuszáltabb ügyet is. Rokon- és ellenszenv ki-kicsillannak néha szavaiból, de általában tárgyiaság vezérli.²

Szellemének egész életére kiáradó s minden működését meghatározó jellemvonása: a humanizmus abban az értelemben, amint a 18. sz. eszmeáramlatában kialakult, amint Herder pathetikus fogalmazásában kifejezést nyert. Nemcsak azt teszi ez, hogy a humanizmus és realizmus harcában az előbbinek rendíthetetlen hive, hanem azt is és főképp azt, hogy a 19. században mindjobban előre-

¹ E. K. Tanács jegyzőkönyve, 1892 január 11-én.

² Keresztény Magvető, 1893.

törő s a lelkeket lenyűgöző nemzeti eszme kizárólagossága soha az ő lelkén uralmat nem vett. Végig megmaradt ő a nemzeti gondolatnak amaz erdélyi megfogalmazása mellett, amely a három nemzet és négy vallás által adott tagoltságot nem átmeneti rossznak, hanem végleges adottságnak tekintette. Mikor az 1883. évi középiskolai törvényjavaslatot bírálja, ezért mondja a régi erdélyi törvényeket olyanoknak, melyeknek alapján helyesebb volna az iskolaügyet rendezni. 1873-ban nevelésügyi bizottságunk kifejezetten hangsúlyozza, hogy nem az erőszakos magyarosítástól várja nyelvünk terjedését és nem akarnak alkalmat adni indokolt visszataetszésre, nemzetiségi jogosult visszahatásra. A magyar tanítá nyelvű elemi iskolák szaporodásának nem nemzetiségi szempontból örvend, hanem humánus szempontból, mert a haza minden polgárának módot kell nyújtani, hogy az államnyelv elsajátítása által boldogulhasson. És hangsúlyozva emeli ki még 1889-ben is, hogy nem botránkozik meg, hogy még mindig 5145 nem magyarjúkú iskola van az országban. Ezért mondja az 1879. évi törvényt, amely rendeli, hogy minden népiskolában taníttassék a magyar nyelv, „ép oly lehetetlen, mint felesleges“ törvénynek. A nem mágyar tanítók részére rendezett tanfolyamokat „költséges kísérleteknek“ mondja, melyeknek semmi haszna, „mert csekély értékű tényező“, hogy ki milyen nyelven tanul, vagy imádkozik, vagy végzi dolgait. A tuzló nácionalista eszmeáramlatot, ami a kiegyezés után mindjobban úrrá lett a lelkeken, sohasem helyeselte s az emberben nem a magyart, románt, vagy szásznt nézte, hanem az embert. A humánus gondolata vezet, mikor a felekezetieskedés ellen harcol, mert az embekeket elfogult, gyűlölködő csoportokba osztja.

Másik vonása jellemének az a nemes értelemben vett demokrátizmus, amely minden írásán s egész lényén előmlik. A világ s a társadalmi élet külső diszeire, az állás külső fényére és csillogására nem ad semmit. Nála lelki értékek esnek mérlegbe. Minduntalan korholja az esztelen fényüzést és a magyar társadalom arisztokrata gondolkodását, amely többre becsüli a tintáskörmöt az enyves és csirizes kezeknél.

Az egész magyar társadalom komoly figyelmét és megszivvelését érdemli az, amit a humánizmus és realizmus kérdésében mond. Óhajtja, hogy ez a harc soha be ne fejeződjék; de iskolázásunk múltjában hibának mondja közművelődési politikánk egyoldaluan humánus irányát, ami a lelkeket egy irányban vezette a tudás és hivatalnoki pályák felé. „Nemzeti jellemünk“ hozta ezt

magával. Mi mindig politikus és jogász nemzet voltunk. S a reáliskolák, „e fényüzési cikkek“ sürgetését is azért tartja hibának, mert ezek is eivonják a munkás kezeket a kereskedelemtől és ipartól. „Életnézetünkben arisztokraták vagyunk“. Ostoba és rövidlátó az életről és társadalmi osztályokról való felfogásunk. Kielégíthetetlen vágyakat és kívánságokat ébresztünk az ifjúságban, melyek ha nem valósulnak, csak meghasonlást szülnek a lelkekben. A tintáskörmöt tisztességesebb dolognak tartjuk az enyves, csirizes és festékes körömnél.¹

Ha igazak voltak ezek a keserű szavak ezelőtt több mint egy félszázaddal egy öntudatra ébredt nagy nemzeti élet munkára gyürközésének első lendületes éveiben, mennyivel igazabbak ma, egy nagy államjogi változás tizesztendőös keservei és fájdalmas élményei és tapasztalatai után. Kovácsit a szó valódi értelmében vett ez a nemes demokráizmus jellemzi nemcsak irodalmi és tudományos működésében, hanem magánéletében is. Nem helyesli a korszellem amaz irányát, amely palotaszerű iskolai épületeket és fényes berendezéseket kíván. Iskolánk „a szülői otthonhoz képest palota“ tanulóink legnagyobb részének s mégis mi magunk is támogatjuk ezt az irányt, mondja élete utolsó évében, mikor már bizonyos volt, hogy a régi iskola helyett újat kell építeni. Ne szoktassuk nagy igényekhez tanulóinkat, akik nagyobbára szegény emberek, „mindenik megannyi selfmade jelölt“.²

Kovácsi közéleti pályája két nagy tanulságot nyújt. Egyik az, hogy az erdélyi szellemiség, melyről az utolsó tíz év alatt annyi szó esett, nem üres szó, nem tartalom nélküli hang, hanem az erdélyi léleknek sajátos vonása, melyet Erdély néprajzi helyzete s történelmi sorsfordulatai alakítottak ki a maga sajátos formájára. Ez erdélyi szellemhez bünhődés nélkül nem lehetünk hűtelenek. A másik az, hogy amikor erdélyi magyar népünk kulturális és erkölcsi nevelését szolgáljuk, jó tanácsokért és útmutatásokért hozzáfordulhatunk és hálás lélekkel kell elismernünk, hogy mindig csak lelki gazdagodással távozzunk tőle.

Áldott legyen a Gondviselés, hogy adta nekünk intézetünknek ezt a jó és nemes lelket, ezt az emelkedett szellemet, melyből csupa fény, meleg és szeretet áradott azokra, akiket jó sorsuk közelébe vezetett.

Dr. Gál Kelemen.

¹ Reálizmus és humanizmus. Keresztény Magvető, 1872.

² Tanárbeiktató beszédje. Keresztény Magvető, 1891. 337—341. 1.

Eliot W. Károly.

Amerika nagy férfiáról, az unitáriusok büszkeségéről, a Harvard-egyetem újrateremtőjéről: Eliot Károlyról két kötetes nagy életrajz jelent meg Bostonban. Az új időszak életrajzai között egyik legkiválóbb mű. A *Christian Register* ismertetéséből átvesszük belőle a ránk nézve érdekes részleteket.

Éppen olyan életrajz, amelyet nagy emberekről várni lehet. Egy kivételes férfi hű portréja.

Eliotot 35 éves korában választották az akkor kis Harvard egyetem rektorává. Óriás feladatok vártak rá és ő egymagában megvalósította. Az ő érdeme, hogy az akkor közepszerű intézethől a mai hatalmas egyetem lett. A legnagyobb elismerésre méltó cselekedet. Vatóságos csoda, amit annak köszönhetett, hogy hatalmas elgondolásai mellett az egész egyetem ifjúságát keze alatt tartotta és belőlük rekrutálta az egyetem későbbi pátronusait. Egyben rendkívül nagylelkű, egyenes gondolkozású ember volt. 1869-től—1909-ig volt az egyetem rektora, vezérszellemé és mindene. 93 éves korában hunyt el s egész élete folyamán szünetlenül haladó, jellemében és fölfogásban erősödő volt. A korrallal haladó, mint a mi Brassaink.

Eliot olyan volt, mint némely gyümölcsfa, melynek legizletesebb termései a felső ágak hegyefelé találhatók.

Miután az egyetemről megvált, erejét és nagyszerű gondolatait az egész Egyesült-Államoknak termelte. Amerika „grandold man“ megtisztelő címét élvezte 93 éves koráig, 1927-ig. Nem is annyira az ember szerepelt a hatalmas országban, hanem a neve körül kialakult erkölcsi erő, mely magával vitte a magas értelmi, tisztult felfogás mellett, a jóírányú demokráciát és az erkölcsi integritást. Azok, akik az Amerikai Unitárius Társulat közgyűlésén hallották a 90-en tullező embert, a trombita harsonájának zengését érezték és megteltek tiszta optimizmussal az unitárius hit jövője iránt, amire alkalmasabb idő soha sem kínálkozott.

Nem is gondolkozhatott másképpen, akinek egész élete a vallás tiszta forrásvizéből táplálkozott. Ő mindig öntudatos hívő

volt. Az ő hite épp oly mély volt, amilyen életszükséglet. A mi szabadelvű vallásunknak ő volt a tiszta megtestesítője.

A két nagy amerikai unitárius, Taft és Eliot, hosszú évek folyása alatt illusztrálták, milyen lehet a szabadelvűen hívő és cselekvő világi férfi.

Hosszú élete folyásán mindig egy helyen ült s gyermekségétől kezdve mindig ott ült Eliot Károly a Kings Chapelben, a családi székben s remekül mutatta meg, milyen hatással van a liberális hit az ember életére. Hitének két sarkpontja volt: hitt egy jó Istenben, akiben „vagyunk, élünk és mozgunk“ és kötelességtudása ebből táplálkozott s a másik nagy unitárius Hale Edvard élet-szabályát követte: „nézz föl és ne le, nézz előre és ne hátra s fogj kezét.“ Ő is, mint Brassai, élete vége felé írta meg a jövő vallását: azt a vallást, amelyet élt s amely évei szerint növekedett és erősödött benne.

Életrajz írója (Henry James) a két hatalmas kötetben tény-
adatokkal szolgáltat bizonyosságot az unitárius kereszténységről, mint élő és tevékeny hitről.

A könyv telve van inspirációval és azt sugározza szét egy nagy amerikairól.

Eliot Károly képe fiával az Amerikai Unitárius Társulatnak 26 éven át elnökével: Sámuellel együtt díszes egyházunk elnöki szobájának.

b.

Egy korszak végén.

Kis gimnázista korom óta az a, kissé talán tuldogmátikusan hangzó, meggyőződés fogamzott meg bennem, hogy a kultúra százados lépteivel követi a napot. Melyik a legrégebb kultúra? Mondjuk, a kínai. Utána Mezopotámia vezet, majd Egyiptom s az előrerohanó századok Görögországon át viszik magukkal tovább a kultúrát Róma felé, Nyugateurópa újkora felé, el egészen a világháborúig. 1918 után Amerika veszi át a kultúra zászlaját, lehet, hogy csak azért, mert a világháború egyetlen győztes állama s mert a világ aranykészetének nagyobbik része ott halmozódott össze, ám lehet viszont, hogy azért is, mert fiatalabb és tetterősebb az Újvilág, mint ez a mi határproblémákon marakodó, vénhedt Európánk. Tény azonban, hogy az utolsó tizesztendő alatt tudomány és művészet, vallás és filozófia igazi otthonra, pártolásra és segítségre leginkább odaát, az Atlanti túlsó oldalán talált. Ám a kultúrának ez a keletről nyugatra való vándorlása ott megszakadt. Amerikában egy korszak lezárulásáról beszélnek s ezzel elárulják már azt, hogy ezt a mi kultúránkat *ők és így* nem tudják tovább vinni. Tíz esztendeig vitték a zászlót, elég rövid ideig, ha meggondoljuk, hogy a vén Európa kétezer évig birta lobogtatni. Csakhogy másképen lobogott az Európában, mint Amerikában. Odaát a gépcivilizáció stádiumába lépett a régi szellemi kultúra s elméleti, l'art pour l'art lelkesedések helyett az utilizmus rabszolgájává vált. Lehet, hogy nem azért, mert Amerikában volt, hanem, mert ez a háború utáni ideológia. Ezt a tíz esztendőt ugyanis mindenekelőtt az a nagy kiábrándulás jellemezte, amely a „to make the world safe for democracy“ (a világot megmenteni a demokrácia számára) jelmondatával harcba induló tömegeket a „Vae Victis“ (Jaj a legyőzötteknek!) kiáltásakor elfogta. Az is lehet, hogy ez a kiábrándulás még akkor kezdődött, amikor az „Isten képmására teremtett“ ember a lövészárkok torz tükreiben felfedezte a barlanglakó ősohónél is vérengzőbb állattá „kulturálódott“ homo sapienst. Bárhol lett légyen is azonban ennek a kiábrándulásnak a forrása, a háború után megszüle-

tett az új cinizmus, amely a halhatatlansággal és szabad akarattal rendelkező ember helyében nem látott már egyebet, mint biológiai mechanizmusokat, romantikus szerelmek helyett sexuális ösztönöket, hit és meggyőződés helyett pedig kételkedést és útszéli filozófiákat hirdetett. Az amerikai folyóiratok, amelyek rendszeren témákat keresnek írók helyett, kiírták tábláikra koruk igényeit: „Wanted: debunking biographies“ (Leleplező életrajzokat akarunk).

Második jellegzetessége ennek az elmúlt tíz esztendőnek az elfogultság és bigottság pálfordulása a tudomány felé. Most nem a hit tárgyai, a szellem igazságai növeltek kritika nélküli partizánokat, hanem újabb és újabb tudományos, vagy legalább is annak látszó elméletek találtak elvakult követőkre. Régebben a papok mondták: Isten szava ezt és ezt mondja! — ma áltudósok prédikálják nagyképpen: A tudomány kétséget kizárólag megállapította... s az új bigottak esküdtek a tudományra anélkül, hogy fogalmuk lett volna az egésznek bár csak lényegéről is.

Harmadik jellemző sajátása volt ennek az Amerikában ápolt kultúrának a laissez-faire elve a politika és az üzlet között. Az volt a jó politikus, akit befolyásolni tudtak az üzletemberek, aki minél kevesebbet avatkozott bele a mindennapi életbe, mely kilencvenkilenc százalékban üzleti téren folyt le. A meggazdagodás volt az élet célja s a huszadik század Utópiája az az állam-álmom lett, amelyben minden börzeipar legalább tíz pontot emelkedett naponként.

E három jellegzetesség mellett maga a kultúra elsikkadt valahol. Külsőleges mázzá lett, amely a „szabad verseny“ győzteseinek diadalkocsiján csillogott talán, de bent a szivben megfeketedett volna. Ezért aztán nem is engedték azt oda.

Ámde egyszer csak kezdték észrevenni, hogy a nagy rohanásban elmarad mögöttük az egész kultúra s hogy ők, ha tovább szaladnak, ma-holnap meztelenül maradnak a világ ámuló szemei előtt. Hogyan vették ezt észre? Mindenekelőtt a Magazinok és Quarterly-k (kritikai és szépirodalmi folyóiratok) szerkesztői kezdték törni a fejüket azon, hogy lapjaikat napról-napra mind kevesebben olvassák. Mi lehet ennek az oka? Azután jött Lindbergh bravuros teljesítménye, amely egyszerre lábaihoz fektette a tömeget. Még pedig nem úgy, amint azt a felületes szemlélő elgondolná, nem azért vált Lindbergh nemzeti hőssé, mert a mechanika diadalmaskodott a természetben, hanem azért, mert az ember, a hős, legyőzte az emberek kiábrándulását. Minden lépését, minden szavát jegyezték Lindberghnek s ezek a lépések, ezek a szavak tették őt nemzeti hőssé, ter-

mészatesen, csodálatos eredménye után. Még magasabbra hágott az emberek „kiábrándulása a kiábrándulásból“ a Ramsay MacDonald amerikai látogatása alkalmával. Most már akartak hinni az emberek s mert Ramsay MacDonald idealizmusa oly homlokegyenesen ellenkezett a Coolidge-féle beamter-cinizmussal, lábai elé rakták szeretetüket. Coolidge után csak olyan elnök következhetett, aki a passzivitás helyett az aktivitást képviseli s ezért nem jelöltette magát Coolidge és ezért jött utána Hoover. Amerika közvéleménye kezdett dollár- valuták helyett ideálok értékeiben számítani s ez volt az első jel, hogy a háború utáni korszak vége felé jár.

Néhány hét alatt elkövetkezett az a nagy tőzsdei összeomlás, amelyet ma így emlegetnek: a Pánik! Az emberek megtanulták belőle, hogy amilyen gyorsan meg lehet gazdagodni, ép oly gyorsan le is lehet szegényedni, ha nem gyorsabban. E tanulság mellett azonban még sokkal nagyobb dolog is történt: az egész ország közvéleménye várakozó arccal fordult a Fehér Ház felé s amikor Hoover tanácskozássra hívta össze az ország gazdasági szakértőit, sehol sem hallatszott a sokat emlegetett elv: „Minél kevesebb kormánybeavatkozást az üzletbe“. Az üzlet mindenhatósága helyett most már hajlandók voltak a nép parlamentbe küldött képviselői számára is engedni valami befolyást, ami azt jelentette, hogy a trösztök és iparmágnások uralma és érdekei helyett ismét elkövetkezik a demokrácia, a többség akaratának figyelembe vétele. A „többség“ pedig éhes gyomra mellett üres szivét is felszokta panaszkodni s legalább is olyan mértékben követeli a szellemi „circenses“-t, mint a mindennapi „panem“-et.

Walter Lippmann, a „Preface to Morals“ című könyvében a kritika élénk helyeslése közben rámutat még néhány jelenségre, amelyek azt látszanak bizonyítani, hogy a háború utáni korszak vége felé közeledik. Ilyen az a nagy érdeklődés, amely az úgynevezett „új humanizmus“ (unitáriusok között megkezdett filozófiai vallás) iránt megnyilatkozik. A máteriálista cinizmusból nem lehetett egyszerre fejest ugrani a theizmus hitébe, ezért volt szükséges az új humanizmus, amely a vallásos megoldások után szomjazó ember lelkét tovább vezesse a hit felé. Hasonlóképpen a természet-tudományok iránti érdeklődés lanygulása és a lélektani kutatások iránt hirtelen fellobbanó érdeklődés azt az utat jelzik, amely a máteriálizmustól (anyagelvüség) a spirituálizmus (szellemi élet) felé vezet. Tömegjelenség mind a kettő, de éppen azért oly jellemző. Épen, mint a kurta szoknya alkonya és a hosszú szoknya hajnala.

A kurta szoknya pajtasságot jelentett, hétköznapiasságot, a hosszú szoknya viszont a romántika újjászületését, a női szemérem felébredését s ennek következtében felfedezésre vágyó rejtőzését a túl-szabad fiússág helyett.

És most Amerika gondolkozói, szerkesztők és irodalom-politikusok, megdöbbenve kezdik csóválgatni a fejüket. Tényleg, a háború utáni korszak, a kultúrának amerikai kézben való hordozása, vége felé jár. Eddig ők diktáltak a világnak, mert a háború utáni kultúrát a maga sajátosságaival ők táplálták. Tőzsde, ipar, mozi, bubí frizura, rövid szoknya és rágó gummi. Igen, ezeket tudták adni. De mit adjanak az új ideológiák után vágyakozó emberiségnek? Az ők repertoárjaikban nincs kellék a hosszú szoknyák romántikus hölgyei, a hősimádó tömegek és az ideálisabb világpolitikát űző diplomaták számára. Vagy vannak? E körül folyik most a vitatkozás. Vajjon csak azért vezetett Amerika az utolsó tíz év alatt, mert ezek a kellékek kellettek az emberiségnek, vagy pedig azért adták ők ezeket, mert ilyenekre vágyott a világ és mást is tudnának adni? Vannak, akik azt vitatják, hogy Emerson, Longfellow és Poe Edgar képviselik Amerikát és nem a háború utáni könnyű fajsúlyú folyóiratok. Viszont olyanok is akadnak, akiknek a szemében azok a fenti lánglelkek Európát képviselték Amerikában s meghaltak, amint Amerika felállította irodalmi téren is a bevándorlási kvótát.

Mindez vitatható. Egy azonban valószínűnek látszik. És ez az, hogy a világháború kiábrándulásaiból, pénzhétségéből, anyagiasságából és frivolságaiból született tizéves korszak vége felé jár s egy hívőbb, szellemibb, romántikusabb s tehát eszményibb korszak eljövételének pirkadása látszik az égen. Melyik nép fogja elhozni ezt az új kultúrát a világnak? Amerika? Vagy tovább folytatódik a kultúra vándorlása a nap után s nyugat felé, Ázsia népeihez költözik? Akkor visszaért oda, ahonnan elindult. Csupán néhány ezer esztendő telt igénybe ez a körforgás, de ez a néhány ezer esztendő az egész emberi történelem. Most aztán vitatkozhatunk majd, hogy vajjon előlről kezdődik-e minden, vagy pedig folytatódik a földi trágédia spirális alakban felfelé egy tengely körül. A világ nagy vallásai mind keleten születtek, de a reális gondolkozású nyugaton átvándorolva, kultúrává váltak. Hátha most ezt a kultúrává racionálizált vallásos szellemet újra megtölti miszticizmussal, metafizikával és hittel a — Kelet? Az örök körforgás az örök fejlődés pályája. Meggyőződésünk szerint azonban ez a körforgás spirálisan

halad felfelé — a tökéletesedés felé. Kultúra és vallás, össze-össze-folyó, egymásban elvegyülő és még harcaikban is testvéri alapon álló szellemi ikrek. Egyik a másikat tökéletesíti. Akárhogyan álljon is a jelen és bármit jövendől is a múlt, egy dolog bizonyos: egy korszak végének kezdetén állunk. Videant consules et profetae plebis!

Sz. I. S.

Gróf Horváth-Tholdy Rudolf.

1870—1931.

Abból a főúri családból származik, amelyik nemcsak megmaradt unitárius hitében, hanem az évszázadok során mindig szellemi és anyagi javainak gazdag áldozatát tette az egyház oltárára.

A Horváth-család ősi fészkeben, Széplakon született, katonai pályára lépett, melytől azonban korán megvált. Fiatal korában kiváló sportember, messzehíres úrlovas, később kiváló „minta“-gazda a szó valódi értelmében, de mindig és mindenütt meleg szívével, nemes jelleméről és gondolkodásáról közismert férfi.

Modorában volt valami lebilincselően kedvesség és közvetlenség, nemes egyszerűség és szinte visszahuzódó szerénység, ami nagyon emlékeztetett boldogult nagy főgondnokunkra, Br. P. Horváth Kálmánra. Szív ember volt ő is, a „szívnek elrejtett embere“. A közélet küzdő porondjait lehetőleg elkerülte, de ha látta, hogy szükség van rá, sietett az áldozattal. Felejthetetlen az a főtanácsi közebéd, amikor az egyházi alkalmazottak önkéntes adójának bejelentésekor ő is megkérte a mellette ülő urat, hogy jelentsen be nevében 50.000 leu adományt egyházi adó fejében. A Dávid Ferenc Egyletnek három évig volt elnöke, de részben a nagy távolság, részben kezdődő betegeskedése gátolták az egyesületi életben való aktív részvételben. De azért itt volt nemes szívével és évenként megújuló áldozataival.

Az egész környék, ahol lakott, szerette, nemcsak a rangjabeliek, hanem a nép, aki körülvette. Megérezték benne a meleg lelkű, a nagy szívű embert faj- és felekezeti különbség nélkül.

Temetése január 26.-án délután folyt le a marosnémetii kastélyban, a környékbeli intelligencia és a nép nagy részvéte mellett. Legyen áldott emlékezete.

Az Unitárius Irodalmi Társaság köréből.

I.

Közgyűlés.

Az Unitárius Irodalmi Társaság 1930. december 13-án tartotta meg mult évi rendes közgyűlését, mellyel egyuttal tizedik évi működését befejezte. A közgyűlésen úgy a helyi, mint vidéki tagok nagy számban vettek részt. Dr. Ferenczy Géza főgondnok, a társaság elnöke megnyitó beszédében a mai időkben kevésbé méltott János Zsigmond szellemét idézte elementáris erővel s beszéde végén 12.000 leut ajánlott fel a nagy fejedelem életrajzának méltó megíratására. A közgyűlés tagjai mély megilletődéssel hallgatták a kegyeletes megemlékezést s hálás lelkesedéssel fogadták a főgondnok-elnök áldozatkészségének újabb tanubizonyosságát, Veres Béla indítványára pedig a beszédet jegyzőkönyvileg is megörökítik. Ezután S. Nagy László főtitkár terjesztette elő a társaság mult évi működésének ismertetését. Előterjesztésében részletesen ismertette úgy a társaság adminisztrációs tevékenységét, mint a tagok irodalmi működését s az unitárius sajtó munkáját. A közgyűlés köszönettel vette tudomásul Vári Albert alelnöknek a Keresztény Magvetőről tett jelentését, valamint Hadrházy Sándor főpénztáros betegsége folytán a helyette előterjesztett pénztári jelentést és 1931. évi költségvetést, külön jegyzőkönyvi köszönetet szavazva Vári Albert alelnöknek azért a lelkiismeretes és odaadó munkáért, amellyel a Keresztény Magvetőt szerkesztette s Hadrházy Sándornak a pénztár kezeléseért. Dr. Ferenczy Géza elnök javaslatára a közgyűlés elhatározta, hogy minden hátralékos előfizetőt külön levélben is fel fognak szólítani fizetési kötelezettségük teljesítésére s akik erre sem fognak reagálni, azoknak beszüntetik a lap további küldését, valamint gondoskodni fognak a tartozás behajtásáról. Ezután ismételtén S. Nagy László főtitkár tett jelentést a mult évben kitűzött pályázat eredményéről, valamint a kiküldött bírálók előterjesztéséről, melynek alapján a Társaság 1500 leu tiszteletdíjjal tüntette ki a „Pünkösti

harangszó“ című festményt, festője Dóczyné Berde Amál, az irodalmi művekre kitűzött pályadíjat azonban nem adta ki, hanem új pályázat kitűzését határozta el. A közgyűlés dr. Ferenczy Géza elnök zárószavaival ért véget.

II.

Felolvasó ülések.

Az Unitárius Irodalmi Társaság híven kitűzött céljához és feladatahoz az 1931. évben ismételten megkezdette felolvasó üléseit. A felolvasó üléseket ez évben Kolozsvárt, a koltégium disztermében tartotta meg. Az első ülés 1931. január 16.-án délután folyt le s azt dr. Boros György püspök tb. elnök megnyitó beszéde vezette be. Beszédében visszatért az unitárius irodalom multjára s bátorító szavakkal idézte a jelent. A szívesen fogadott elnöki megnyitó után Vári Albert alelnök tartotta meg mélyen járó, de mélysegei mellett is közvetlenül ható értekezését: „Az unitarizmus és a racionálizmus“ címmel. Ezután Szabó Jolán unitárius leányotthoni növendék adta elő Fekete Lajosnak, a mindinkább népszerűvé váló költő-papnak néhány versét a közönség élénk figyelmébe közepette. Különösen tetszett a „Téli hangulatok“ című verse. S. Nagy László „Látogatásom egy szomorú kőfaragó mesternél“ címmel novellát olvasott fel a közönség meleg és rokonszenves fogadtatása mellett, majd Puksáné Boros Irén adott elő néhány új Lavotta dalt nagy tetszés és sűrű tapsok kíséretében. A kiváló előadónőt, akinek Ady egyik dalát közkívánatra meg is kellett ismételnie, a pompás készségű Ütő Mária kísérte zongorán. A programot dr. Boros György püspök zárószavai fejezték be.

A következő felolvasó délután január 30.-án volt. Ezt ugyancsak dr. Boros György püspök elnöki megnyitója vezette be, majd dr. Gál Kelemen tartotta meg felolvasását „Körmöczi a vallástalanság vádja alatt“ címmel. A közönség szigoruan tudományos jellege dacára is élénk érdeklődéssel kísérte Gál Kelemen felolvasását, mely sok érdekes új adatot tárt fel ebben a kérdésben. Ezután Székely László mutatta be három versét, majd Gyallay Domokos olvasta fel „A rókák“ című elbeszélését. A kiváló író, aki nemrég mutatkozott be a Kisfaludy Társaságban is, mindvégig állandó derűtségben tartotta novellájával a közönséget, amely a végén hálás tapsokkal adózott a felolvasónak. A művészi részt ez alkalommal Lászlóczky Ilus és Aranka látták el, akik közül a ré-

gen nem hallott jeles énekesnő, Lászlóczy Iluska szintén néhány Ady-kuruc dalt adott elő finom megérzéssel, míg Lászlóczy Aranka a kíséretet látta el hozzásimuló gondossággal. A közönség sűrű tapsokkal köszönte meg az előadók értékes teljesítményét. Dr. Boros György zárószavaiban a Társaság és a közönség köszönetét tolmácsolta az előadóknak. N.

III.

Az Unitárius Irodalmi Társaság új pályázatai.

Az Unitárius Irodalmi Társaság, dr. Ferenczy Géza egyházi főgondnok, irodalomtársasági elnök adományából, a következő pályázatokat tűzi ki:

Megirandó János Zsigmond erdélyi fejedelem élet- és jellemrajza. Pályázati határidő 1932 május 1. Pályadíj 12.000 lej.

3.500, azaz háromezerötszáz lejt tűz ki unitárius vonatkozású történelmi elbeszélésre, versre vagy festményre. Pályázati határidő 1931 szeptember 1.

A pályamunkákat géppel vagy idegen kézírással és jeligés levéllel kell beadni a kitűzött határnapokig S. Nagy László főtítkárhoz Cluj-Kolozsvár, Calea Victoriei 37. szám alá. A pályadíjak a bírálat alapján egy vagy több munkának is kiadhatók s úgy részben, mint egészben is odaitélhetők. A pályamunkákra elsősorban unitárius íróink és művészeink pályázatait várjuk, de azokra bárki más is teljes joggal pályázhat. A pályadíjat nyert irodalmi dolgozatok a Társaság tulajdonai lesznek.

Kolozsvár, 1931 február 1.

Vári Albert,
elnök h.

S. Nagy László,
főtítkár.

IRODALOM

E. Révész, St. Kováts, L. Ravasz: Hungarian protestantism, its past, present and future. Budapest. 1927. Bethlen Gábor Irodalmi Társaság kiadása. 222 oldal.

Propaganda célokat szolgáló, szép kiállításban megjelent, képekkel gazdagon illusztrált munka. Három része, három ember munkája, ami nagyon az egységes kidolgozás rovására ment. Nagyon szép és főként tárgyilagos az első rész, amelyik a magyar protestántizmus történetének multját tárgyalja. Különösen értékes az első rész negyedik fejezete, amelyik a külföldi és a magyar protestántizmus között fennálló szellemi kapcsolatokra igyekszik rámutatni. Sajnos, hogy itt, adatok hiányában, az untárizmus külföldi kapcsolatairól szó sem esik. Ennek főoka főként egyháztörténetírásunk hiányosságaiiban keresendő. A második rész a magyarországi protestántizmus jelenlegi állapotát ismerteti. Egyházalkotmányunk ismertetése kimerítő és alapos. Hiányos ellenben a felekezettek közti viszonyoknak az ismertetése. A harmadik rész a magyar protestántizmus jelentőségére és jövőjére mutat reá rövid vázlatban. Mint érdekességet említem meg, hogy a munka 82 illusztrációja közé csak egy unitárius vonatkozású kép, a kolozsvári kollégium, került be. A könyvet a magyar protestántizmust idegen nyelven tárgyaló munkák bibliográfiája zárja be, melynek reánk vonatkozó adatai, sajnos, szintén pontatlanok.

A munka szükségpótló, s mint ilyen, jobb hiányában, nélkülözhetetlen. Mikor leszünk olyan helyzetben, hogy a magyar unitárizmust idegenek számára ismertető s angol, német és francia nyelven is kiadott, önálló munkával rendelkezünk? *Ferencz József.*

Templomszentelési imák, beszédek, előadások. Marosvásárhelyi egyházközségünk a múlt nyáron, július 20-án szentelte fel újonnan épített templomát, mellyel kapcsolatban másnap az Egyetemes Lelkészkör is gyűlést tartott. Az itt elhangzott imákat,

keny lesz, önmagának túlsokat megbocsát“. Így nem szabad magyar embernek irni. Ítéletünk szerint a tárgy sokoldalú megvilágítását a megfelelő stílus sokkal értékesebbé tenné. *Lőrinczi László* ifjú lelkész fiatalos buzgósággal elmélkedik „vallásos és erkölcsi nevelésünk megújításáról“. Sok jó meglátása van, de mintha a sok felesleges magyarázat között felolvasásának a tartalma veszítene jelentőségéből. Hisszük, hogy a múltat nem fogja úgy elítélni, ha majd jobban megismeri; a jövőt nem fogja olyan szép színben látni, ha a lehetőségekkel inkább számol. Ifjú emberhez különben illik a lelkesedés. Szívből kívánjuk, hogy buzgósága ne lankadjon. *Feketé Lajosnak* „a kulturházakról“ címen tartott felolvasása kapcsolatban van az előbbi tárggyal. Kissé zsúfolt a programja. Ha csak egy részét is meglehetne valósítani, eredményt jelentene. Az ilyesmihez hivatásérzet és kedv, kitartás és önfeláldozás kell, ami nem kellene, hogy hiányozzék a hivatottakból.

Kár, hogy a buzgó szívből jövő felolvasások megvitatására idő nem jutott.

Az esti istentiszteleten, amely egyszersmind bezárója volt a két napos marosvásárhelyi ünnepségnek, *Taar Géza* imádkozott és prédikált „az unitárius hiteseimről“, sokkal jobban kidomborítva beszédében a történeti vonatkozást s hatásosabban élesztgetve az unitárius öntudatot, mint előbbi napon történt. Szavait olvasva, még jobban megerősödik lelkünkben annak a tudatnak követelése, hogy az unitárius gondolkodásnak minden lehető alkalommal a lehető erőteljesen kell megnyilatkoznia. Különösen ott, ahol van hallgatóság.

Jóakarató megjegyzéseinkkel távolról sem célunk kétségbevonni, hogy a marosvásárhelyi templomszentelés szép és fölemelő volt s a lelkeszköri gyűlés tanulságos. Bár sokszor ismétlődnek az ilyen alkalom, hogy kedvező hatása gyökeret verjen a szivekben.

A marosvásárhelyi szépen fejlődő egyházközségnek pedig szolgáljon hosszú időre diszére az új templom. Növekedjék benne és általa fokról-fokra a hívek vallásos buzgósága és egyházszeretete. A buzgó munkásoknak legyen méltó dicsekedésük az, örökkön örökké!

Az Unitárius Szószék szerkesztőségét elismerés illeti, hogy a dolgozatok kiadása által azokat is részeseivé tette a kettős ünnepnek, akik személyesen nem vehettek részt azon. *kl.*

Vásárhelyi Boldizsár: „Siessünk Jézushoz!“ Egyházi beszédek. Cluj-Kolozsvár. 1930. Minerva. 402 lap.

Egy hatalmas kötetben kilencven egyházi beszédét bocsátotta közre a kolozsvári farkasuccai templom jeles prédikátora. A szamosújvári, dési és kolozsvári gyülekezeteknek ajánlja könyvét „hálás emlékezettel és szeretettel“. Ezek a helységek voltak lelkipásztori pályájának állomásai. Ezen gyülekezetekben szórta vallásos lelkének drága kincseit, amelyeket volt és jelenlegi hívei bizonyára hálás kegyelettel őriznek. Az igazi lelkipásztor és a hívek között keletkezett lelki kapocsnak külső megtestesítője ez a könyv, amely a protestáns egyházi beszéd-irodalomnak is egyik reprezentáns műve. Az egyes beszédek méltatásába nem bocsátkozhatunk. Azonban a következő jellemző sajátosságait emelhetjük ki: Vásárhelyi Boldizsár egyike azoknak a régi és nemesveretű református lelkipásztoroknak, akik tisztán és kizáróan a biblia alapján állanak. A biblia a zsinórmértéke minden egyes beszédnek. Az alapigét nem csupán jelígenek tekinti, hanem az szabja meg beszédeinek az egész menetét. Mint a virág a földből, úgy nőnek ki ezek a beszédek a biblia talajából. Azért nem szónoki beszédek, nem homilétikai szabályok szerint kidolgozott prédikációk, hanem inkább bibliamagyarázatok. Annyira megköti a biblia gondolatmenetét, annyira komolyan veszi Isten ígését, hogy azonkívül és túl, más egyebet a szószékre vinni nem akar. Éppen ezért, bár a biblia gazdag és változatos tárházában minden alkalomra megtalálja a megfelelő textust, mégis a beszédek kidolgozásában bizonyos egyhanguság tapasztalható. A mindennapi élet által felvetett súlyos problémákkal, a lélek trágikus belső harcaival, a társadalom nagy kérdéseivel nem foglalkozik. Az a szelid lelkű, optimista, bizó lélek, aki az élet minden sebet az evangélium balzsamával gyógyítgatja, akinek mindene Jézus és az ő ígéje. Irálya biblikus, sőt, kenetes. Azonban sok helyen dagályos és a túl hosszú mondatok az olvasást fárasztóvá teszik. Megrendelhető a szerzőnél (Str. Cogălniceanu 21.). Ára 250 lej.

Mivel foglalkozik az unitárius ifjuság? A „Kévekötés“ III. évfolyamának 1. számában „Dakó János Indiában“ címen Balázs Ferenc sok értékes megfigyelést közöl Indiáról, melyeket sikerült képekkel is illusztrál. „Pali meghal“ címen Székely László egyfelvonásos szindarabot mutat be. Lőrinczi László James E. Boyle alapján „A bogarak és az ember“ címen mond el érdekes és tanulságos dolgokat. Pálffy Ákos a falusi dalárdák szervezésére buzdít. Lőrinczi László a falusi ifjuság nevelésének a körvonalait,

Gyergyai Judit az unitárius leányok szervezkedését ismerteti, míg Ébert Hajnalka a székelyudvarhelyi leányegyletben mondott megnyitó beszédét közli. „Áron levelei“ és a „Regősök“ című dolgozatok kedves ismertetéseket nyújtanak. Végül Székely Gyula versei, valamint az „Új vadrózsák“, az ifjúsági munkáról közölt apróbb közlemények és részletes munkaprogram emelik a folyóirat értékét, melyet Balázs Ferenc, Lőrinczi László és ifj. Szabó Samu szerkesztettek és mint felelős szerkesztő, Máthé Sándor jegyezte.

Ifjúsági Daloskönyv. Egyházi énekek, népdalok, fordítások, diák-dalok és egyesületi indulók gyűjteménye. Összeállították: Balázs Ferenc, Szent-Iványi Sándor és Mikó Imre. Kiadja a Dávid Ferenc-Egylet Ifjúsági Köreinek Egyetemes Szervezete. A csinosan kiállított füzet célja az, hogy a dalt elvigye a falukba, az iskolákba és ifjúsági otthonokba. Bartók- és Kodály-féle dalok mellett, eredeti és fordított népdalok teszik változatossá a füzetet, mely az Unitárius Iratterjesztő Bizottság útján (Cluj, Unitárius kollégium) szerzhető meg. Ára 20 lej.

KÜLÖNFÉLÉK

Felhívás. Küzködnek a lelkek. Forrongásban van az emberiség szellemi világa. A bizonytalanság sötéttségében imbolygó ember valamely kivezető utat keres, amely a megnyugvás révpartjára vezet. A kutató és kereső lelkek előtt újabb meg újabb sugarak tűnnek fel, amelyekről remélik az igaz út megvilágítását. Ezért van a mai korban az a sok kezdés, az a sok szélsőséges kilengés, ál-prófétáknak az a sok kijelentése, amelyek mind az ember boldogítását ígérik. Igérik, de nem adják meg. Már az első néhány lépés után kiderül, hogy üres képzelődés szülte lidércfényből származnak ezek a proféciák, amelyek nemhogy közelebb vinnének a célhoz, hanem még növelik a tájékozatlanságot és bizonytalanságot. Ebben a nagy kételkedésben és keresésben egy biztos fundamentumunk van, amelyre nyugodtan építhetünk: Jézus és az ő evangéliuma. Erre a sziklára kívánja építeni a „Keresztény Magvető“ azokat az élő hitből származó s a józan ész világossága által megtisztított keresztény igazságokat, amelyeket, aki követ, „nem jár a sötétben, mert övé lesz az élet világossága.“

Aki a jelen zűrzavarában, a máteriálizmus, bolsevizmus, áteizmus, kommunizmus és okkultizmus nagy kaoszában erre a világosságra vágyik s ezt szomjuhozza: az csatlakozzék a „Keresztény Magvető“-hez, amely 62 éves multjával s lelkes, hívő és tudós írói gárdájával biztos kalauzunk az élet ama „világossága“ felé. Legyen ez az a közös tűzhely, amely körül testvér-lelkek csoportosulnak, akiket közös eszmények és közös imádságok emelnek és lelkesítenek. Előfizetési díja Romániában 300 leu, mely összeg, részletekben is, Hadházy Sándor egyházi pénztáros úrhoz küldendő. Magyarországon 10 pengő. Magyarországi olvasóink előfizetéseiket dr. Csiky Gábor missziói lelkész (Budapest, IX., Rákos-utca 3 sz.) útján is teljesíthetik. Azokat, akiknek mutatványszámot küldünk, tisztelettel kérjük, hogy el nem fogadás esetén, visszaküldeni sziveskedjenek, hogy a jelen súlyos viszonyok között felesleges kiadásoktól meg legyünk kímélve.

Egyházi Főtanácsi ülés. Az unitárius egyház mult évi főtanácsi ülését 1930 december 14—15-én tartotta Kolozsvárt. A 29 pontból álló tárgysorozatból különösen kiemelkedett a 10-ik pont, amely *főgimnáziumaink átszervezését* foglalta magában. Mindnyájan éreztük, hogy ennek a kérdésnek a megoldása, amelyet a legyőzhetetlen nehéz anyagi körülmények vetettek felszínre, csak erős harc és nagy küzdelem árán történhetik meg. Mindnyájunkat fájó érzés vezetett a Főtanácsra, tudva azt, hogy itt az elődök által emelt egyik egyházi oszlopunk ledöntésében kell részt vennünk. Érzelmileg egyaránt közel áll mindkét intézet lelkünkhez. Mindkettőhöz a gyermeki érzelmek szétszakíthatatlan szálai kapcsolnak. De ott, ahol az egyház egyetemes érdekei forognak kockán, az egyéni érzelmek leküzdésével, magasabb nézőpontra kellett helyezkednünk. Ez a magasabb szempont mégis két hatalmas táborra osztotta a Főtanács tagjait, amennyiben egyik rész Székelykeresztur, a másik Kolozsvár mellett foglalt állást. Meg vagyunk győződve, hogy mindenki a történelmi felelősség tudatában, legjobb tudása és lelkiismerete szerint alkotta meg a maga felfogását. Ezért tisztelettel hajlunk meg minden igaz meggyőződés előtt. Ezzel a tisztelettel szemléltük azt az elszánt harcot, amelyben mind a két fél felsorakoztatta érveit s amely az éjféli utáni órákba menő, oly magas nivón álló vitát eredményezett, amilyent a diszterem falai még nem láttak. Az a kitartás, amellyel mindkét oldalon állották meggyőződésük igazságát, minden tiszteletet megérdemel s ha voltak is itt-ott egyes kilengések, azok a kérdés fontosságának s a vele járó lelki izgalomnak tulajdoníthatók.

A már megelőzőleg kialakult vélemények mellett a kölcsönös meggyőzés nem sikerülvén, nyilvános és névszerinti szavazással kellett eldönteni a kérdést. Szinte példátlan nagy számban vettek részt a szavazásban, amennyiben a kolozsvári főgimnázium sértetlen fenntartása mellett szavaztak 105-ön, azzal a feltétellel, hogy Székelykereszturon háromosztályos vegyes gimnáziumot létesít az egyház s melléje egy gazdasági iskolát szervez. A Székelykereszturi főgimnázium sértetlen fenntartása mellett szavaztak 77-en. Így a többség Kolozsvár mellett foglalt állást. Azonban egyhangulag határozatba ment az is, hogy amennyiben társadalmi úton sikerül a szükséges anyagi fedezetet előteremteni, a székelykereszturi főgimnázium is a maga egészében fenntartható. A székelykereszturi gimnázium előljárósága ilyen irányban erélyes akciót indított, amelyhez áldást és sikert kívánunk.

A főtanácsi tárgysorozat többi pontját is kellő érdeklődés kísérette s a hozott határozatokról a már megjelent jegyzőkönyv nyújt felvilágosítást. Itt említjük meg, hogy a Főtanácsot megelőző napon délelőtt az Unitárius Lelkészkör, délután 3 órakor az Unitárius Irodalmi Társaság, 4 órakor a Dávid Ferenc-Egylet tartott népes közgyűlést. Este 8 órakor a templomban készített új orgonával volt szépen sikerült orgona-hangverseny.

Női lelkészek a protestáns egyházakban. L. Rácz Kálmán református vallásánár közli a következő érdekes ismertetést a nőknek a protestáns egyházakban való lelkészi szerepéről:

Dániában a teológiai fakultások és a parochiális tanácsok háromnegyede vétót emelt az ellen, hogy a nőket rendes lelkészekül alkalmazzák. 1921-ben törvény mondotta ki, hogy a nők minden hivatal betöltésére egyenlő eséllyel pályázhatnak a férfiakkal, csupán a lelkészkedés terén kell bizonyos megszorításokat tenni. 1905-ben pedig már elvetették azt a törvényjavaslatot is, amely megengedte volna a nőknek a börtönökben és kórházakban káplánok gyanánt való alkalmazását.

Nagybritániában az anglikán egyház álláspontja eltér az úgynevezett disszidens egyházétól. Az anglikánoknál a nők nem prédikálhatnak, azonban, mint diakonisszák, tág munkateret kaptak s ezenkívül segédkeznek a lelkészek az istentiszteletben, Bibliát olvasnak, tanítják az ifjúságot, a pap távollétében keresztelhetnek, sőt, a püspök igehirdetésre is felhatalmazhatja őket. A disszidens egyházak viszont a teljes lelkészi tisztség gyakorlását is megengedik azoknak a nőknek, akik a teológián úgynevezett bakkalaureátusi fokot szereztek.

Svédországban a nők lelkészi szerepe az ifjúság tanítására, a lelki gondozásra, a börtönök és kórházak látogatására és a missziókra terjed ki. Itt szintén túlságosan modern újításnak tekintenek a teljes lelkészi szolgálat megengedését, már csak azért is, „mert ez a hívőket anyagilag túlságosan megterhelné“. A nők segédlelkészek lehetnek csupán és ha a nő-lelkész férjhez megy, el kell hagynia állását.

Hollandia teljes lelkészi munkakört biztosított a baptista, a mennonita, a remonstráns és a lutheránus egyházaknál, a református egyházak szolgálatában csak kiséritők lehetnek. Egy nő-lelkész, mint prédikátor, különösen kedvelt s állandóan nagyszámú hallgatósága van.

Norvégia egyelőre teljesen elzárkózott a probléma megoldása elől.

Németországban a teológiát végzett nők a legutóbbi időkig inkább a tanításban és a hittudományok művelésében keresik ambíciójuk kielégítését; a lelkipásztorkodás körül alig jutnak szóhoz. Az úgynevezett államegyházak is csak bizonyos megszorítással adnak teret nekik; a nő-lelkész nem prédikálhat, nem keresztelhet s Úrvacsorát csupán szegényházban oszthat ki. Jelenleg egész Németországban csupán mintegy tíz nő-lelkész dolgozik.

Svájcban, a kantonok szerint, váltakozó a helyzet. Zürich egyházaira vonatkozólag például törvényes intézkedés nincs s az egyházközségek saját felelősségükre alkalmaznak nő-lelkészt, illetve segédlelkészt.

Az *elzászlotharingiai* református egyház zsinata néhány év óta engedékeny álláspontra helyezkedett; elismeri a nők helyettes-lelkészi intézményét s körülbelül ugyanez a felfogása az ottani evangélikus egyházaknak is.

Mint ismeretes, nálunk alig mulik el év, hogy úgy a református, mint az evangélikus teológiai akadémiákra, fakultásra nő ne jelentkezék. Azonban inkább a belmissziói, szegénygondozási mozgalmakban jutnak szóhoz s azt még egyetlenegy teológina sem kérte, hogy templomi szolgálat végzésére képesítést kapjon.

Ezt az áttekintést, a B. H. alapján, jónak láttuk közölni abból az alkalomból, hogy a mi Teológiai Akadémiánkra is a folyó tanévben az első nő-hallgatók jelentkeztek.

„Ötszázalékos“ fejlődés. *Dr. Cornish*, az amerikai Unitárius Társulat elnöke, országos mozgalmat indított olyan irányban, hogy az unitarizmus erejét évente öt százalékkal gyarapítani igyekezzenek. Ennek megfelelően az egyházközségeknek és egyháztársadalmi intézményeknek feladatává tették, hogy a hivek és egyesületi tagok létszámának gyarapításában, az önkéntes egyházi adózásban, a kulturális és káritatív munkában, a templomlátogatás lélekszámában igyekezzenek évente legalább ötszázalékos emelkedést elérni. Az elnök múlt évi jelentése szerint nemcsak a minimális ötszázalékos gyarapodás állapítható meg, hanem sok helyen a husz százalékot is megközelítették. Ezt az ötszázalékos fejlődési mértéket mi is irányadóul vehetnők s akkor nem kellene folytonos hanyatlásról és visszaesésről panaszkodnunk.

Gyallay Domokos székfoglalója a Kisfaludy Társaságban. Január 7-én tartotta Gyallay Domokos a Magyar Tudományos Akadémia palotájában, mint a Kisfaludy Társaság megválasztott tagja, ünnepélyes székfoglalóját. A magyar fővárosból sokan gyűltek össze a kiváló író barátai és ismerősei. Gyallay először Vargha Gyula költői munkásságáról emlékezett meg meleg szavakban, mint akinek helyére választották meg. Azután „Tűz a szigeten“ című elbeszélését olvasta fel. Mindkét felolvasás mély hatást gyakorolt a jelenvoltakra s Gyallayt lelkes ünneplésben részesítették. Berzeviczy Albert elnök üdvözlő beszédében méltatta írói munkásságát, amellyel „egyrészt a magyar társadalom művelt osztályait valóban a nemes izlésű, a történelmi érzéket tápláló igaz magyar zamatú olvasmány-nyal látta el, másrészt kitűnően szerkesztett s bámulatosan elterjedt néplapjával igyekszik a magyar népet lelkileg táplálni“. Gratulálunk a kiváló írónak s ehhez hasonló sok szép sikert kívánunk neki.

Dr. Luis Graig Cornish-t, az Amerikai Unitárius Társulat elnökét, egyházi főtanácsunk tiszteletbeli tagját, az unitarizmus és a magyarság őszinte és önzetlen barátját, a magyarországi szegedi Ferenc József tudományegyetem, érdemei elismeréséül, 1930 májusában az államtudományok „*honoris causae*“ *doktori* címével tüntette ki.

F. J.

A pápa újévi enciklikája. A pápa újévi enciklikája „Casti Connubii“ szavakkal kezdődik és a modern házasság kérdéseivel foglalkozik. Megállapítja a keresztény házasság eszményét s szigoruan elítél minden olyan eljárást, ami ezzel ellenkezik. Elítéli nemcsak a „pajtásházasságot“, hanem a házasság elvilágiasítását és a könnyelmű és jogosulatlan vegyes házasságot is. Ezenkívül szembe száll a mai elválási reformmal, amely megkönnyíti a házastársak szétválását, ami súlyos következményekkel jár a családra és államra egyaránt. Az előforduló bajokat valláserkölcsi, szociális és politikai eszközökkel lehet orvosolni, amire az egyház és állam együttműködése elengedhetetlen.

Újévi üdvözlés. Hagyományos szokás szerint a folyó év 1-ső napján a Kolozsvárt lakó unitáriusok fölkeresték dr. Boros György unitárius püspököt, hogy az új év alkalmával üdvözlésüket fejezzék ki. Az üdvözlő beszédet dr. Varga Béla egyházi főjegyző mondta, aki a szellemi és erkölcsi nivó megtartását hangoztatta a jelenkor sokféle gondolatáramlatai között. A püspök pedig az erők tömörí-

tését s az unitárius egységnek minden áron való biztosítását emelte ki válaszában. Ugyanez alkalomból a nagyszámban megjelent hívek aláírásával újról üdvözlő iratot küldöttek a két főgondnoknak is.

Protestáns unió Egerben. A reformátusok, evangélikusok és a kevés számban ott lakó unitáriusok egységes gyülekezetté tömörültek Egerben s közös erővel és akarattal egy diszes templomot építettek, amelynek homlokzatán relief-kereszt van. A templomot múltévi december 8-án Ravasz László püspök szentelte föl, mint a magyarság lelki egységének szimbólumát. Beszélt a protestáns ember alázatosságáról, amely türelmessé és megértévé teszi más felekezetekkel szemben. Avagy „lehet-e — így kiált fel — itt civakodni, lehet-e egymást marni, amikor Isten kezében vagyunk mindnyájan?!“ A felszentelési ünnepen jelen volt Józán Miklós budapesti unitárius püspöki vikárius is.

A Vatikán és a modern technika. Az új pápai állam igyekszik magát a modern technika legújabb vívmányaival ellátni. Ennek jeléül új internacionális telefonközpontot létesített, ami által módjában lesz a világ sokmillió hívőjével közvetlen kapcsolatba lépni. A pápa a bekapcsolási ünnepélyen nagy elismeréssel nyilatkozott a modern technika ez újabb alkotásáról. Sőt az ő magánszobájában is egy művészi kivitelű automata-készüléket helyeztek el. E mellett a Vatikán állam minden részében vannak telefonkészülékek, sőt a Szent Péter-templom kupolájának a tetejére is jutott egy telefonállomás.

Lemondás és takarékoság. A mai súlyos gazdasági válság idején az egész világon a lemondás és takarékoság lett a jelző. Különösen át kell vinnünk nekünk, akik teljesen az önerőnkre vagyunk utalva, mindennapi életünkbe ezeket az erényeket, amelyeket az evangélium is parancsol. Egy protestáns püspöki pásztorlevél is arra kéri a presbiteriumokat, hogy ezeket „a puritán, egyszerű keresztény életelveket vigyék be a gyülekezetek életébe, kerüljék a mostani nehéz időkben a költséges ünnepeket, mulatságokat, hogy az ily módon elérhető megtakarítások is a közjó szolgálatában legyenek felhasználhatók. Általában az egyházak előjárói és hívei mindent tegyenek meg, hogy ezekben a nehéz sorsdöntő napokban is kiragyogjon életünkben az örökkévaló Isten dicsősége“.

Az új magyar református liturgia. A magyarországi református egyetemes zsinat az istentiszteletek egységesítése céljából megállapította új liturgiáját „Istentiszteleti Rendtartás“ címen, amely folyó évi január 1-ével lépett életbe. A Rendtartás, amely 30 év előkészítő munkájának a gyümölcse, főbb elvei ezek: Kimondja és gyakorolja azt az elvet, hogy a szentírás a református hit fundamentuma és a kijelentett ige az a történelmi előzmény, amelyen a református istentisztelet felépül. Így a bibliaolvasás minden istentisztelet keretében önálló helyet nyert. Sőt vannak olyan istentiszteletek, amelyekből a prédikációs elem hiányzik és helyét a jól megválasztott szentírási hely felolvasása foglalja el. Minden istentisztelet alkotó elemévé van téve az ünnepi áldás, melyet a pap hirdet. Minden istentiszteletnél, legkivált azonban a szákrámentumoknál, u. m. a keresztség és úrvacsoránál, fontos hely jutott egy elhanyagolt alkotórésznek, a Hitvallásnak. Az igehirdetési istentiszteletnél ezt a szerepet a Mi Atyánk tölti be.

Részletekbemenő főbb intézkedései ezek: Az igehirdető beszédét mindenkor könyv nélkül, étellel és lélekkel teljesen adja elő. A beszéd 30—40 percnél több időt ne foglaljon el. Az alapige kizáróan a szentírás kánonikus könyveiből vehető. A szószékről multságok és magánérdekű közlemények hirdetése tilos. Az éneklésnél az egyes versszakok között az orgonán minden közjátékot mellőzni kell s hosszadalmas preludiumok, interludiumok és postludiumok tilosak. Az istentiszteletek keretében instrumentális zene elő nem fordulhat. Temetéseknél a halottakat a templomba bevinni nem szabad. A temetési szertartást senkitől megtagadni nem lehet, mert az nem a halottnak, hanem az élőknek szól. A bucsúztató beszéd megnyugtató, fölemelés és vigasztalás legyen.

Az istentiszteletnek ez az új rendje — Ravasz László püspök szerint — az istentiszteleteket szebbé, ökuménikusabbá, egyben reformátusabbá tette, szimbólikáját meggazdagította, szellemét ékeesebb beszédre bírta, bibliai alapjait megerősítette.

Prof. Otto Rudolf, marburgi egyetemi tanár, a „*Das Heilige*“ („*A szentséges*“) című világhírű munka szerzőjének hatvanadik születésnapjára egy emlékkönyv jelent meg Prof. Frick szerkesztésében.

F. J.

Prof. Jean Viénot, a párisi Faculté libre de théologie protestante tanára, több jeles egyháztörténelmi munka szerzője, a fran-

ciaországi szabadelvű protestántizmus egyik főképviselője, a folyó iskolai évvel nyugalomba vonult. Tanszékét egyelőre, mint helyettes, Prof. Wautier d'Aygalliers, a Foyer de l'Ame szintén szabadelvű felfogású lelkésze tölti be.

F. J.

Augustinus, Szent Ágoston halálának 1500-ik évfordulóját nagy ünnepséggel ülte meg a róm. kath. egyház. A „*Vallomások*“ című, magyar nyelvre is lefordított, világhírű munka szerzőjének emlékeztét a németországi protestántizmus is felelevenítette. A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság külön emlékünnepelet rendezett tiszteletére. A katolikus és kálvinista egyház verseng szellemi örökségeért. Bár hite, szelleme és gondolkozása nem a miénk, mégis e nagy, gondolkozó keresztényről, Isten országa bátor harcosáról, ki a kereszténység történelmét halála után is irányította, mi is kegyelettel emlékezünk meg.

F. J.

A Szovjet vallása. Most már semmi kétség, hogy a Szovjetnek új vallása van, írja a Ch. R. Atheista vallás, de nagy hatalma van a nép fölött. Valaki azt mondja, hogy ez a világon az egyetlen vallás, melynek egy egész állam hódol. Azt kérdik, hogy melyik keresztény vallás mondhatja el ugyanezt? Oroszországnak van vallása s ez a keresztény vallás legnagyobb ellensége, amely minden erővel igyekszik meghódítani az egész világot. Eddig mindent eltörölt, ami keresztény volt. El a templomok ezereit! Amilyen kegyetlen volt a keresztény vallás a pogánnyal szemben s amilyen ma is némelyik keresztény vallás a másikkal szemben, el egészen a halálos üldözésig, olyan a Szovjet vallás ma a kereszténnyel szemben. S vajjon nem jogosan mondják-e, hogy a keresztényeknek nincs mit vetniök az ők szemére. De, természetesen, ez távolról sem jelenti azt, hogy a Szovjet vallás megközelíti a keresztényt, ha ez a tiszta krisztusi evangéliumon alapszik. Hiszen a keresztény vallás is biztosítja az élet és lét föltételeit: a munkát, a vagyont és annak a közösségét. Bizony, itt az ideje, hogy aki keresztény, legyen az, ne csak szóval, hanem tettel is. A testvériség nem elmélet, hanem élet legyen, hogy valóban jobbak legyünk, mint az átheisták.

Az unitárius vallás törvényes elismerése Csehszlovákiában. Mindnyájan tudjuk, hogy Csehország az osztrák birodalomból szakadt ki, hol a többi közt, az unitárius vallás is elismert

vallás volt. Csehország — különválása után — egyelőre nem foglalkozott behatóan a vallások elismerésének kérdésével, hanem csak akkor, mikor a nagy katolikusellenes mozgalom néhány évvel ezelőtt létre hozta az úgynevezett „csehszlovák“ egyházat. Ez egyház létezését aztán a cseh köztársaság törvényesen elismerte s a megtört vallások sorából kiemelte. Nem régen, Dr. Čapeknek és nejének buzgó munkálkodása folytán, Prágában egy szép és életre való unitárius egyházközség alakult; ez azonban a múlt évig még nem tartozott a törvényesen elismert vallások közé. A múlt évben Dr. Čapek és munkatársai egy 14 pontból álló egyházalkotmányt dolgoztak ki s ezt azzal a kéréssel adták be a kormánynak, hogy annak alapján ismerjék el Csehországban az unitárius vallást. Jelezték beadványukban, hogy míg a többi, törvényesen elismert egyházak hosszadalmas paragrafusokkal bástyázták körül magukat, ők, szabad mozgásukat korlátozni nem akarva, csak e 14 paragrafus alapján kérik elismertetésüket s ha ezt az állam még más feltételekhez is kötné, úgy ők az elismerést nem veszik igénybe. A cseh köztársasági kormány a 14 pontba foglalt alkotmány alapján az unitárius vallást törvényesen elismert vallásnak nyilvánította, jogot adván az unitáriusoknak, hogy az országban bárhol gyülekezeteiket alakíthassanak, kórházakat és börtönöket látogathassanak bármely időben s ahol csak gyermekeik vannak, azokat unitárius tanítók vallásos oktatásban részesíthessék, hogy nő-papokat is alkalmazhassanak s végül, hogy céljaik előmozdítására bárhonnán jövő adományokat és alapítványokat elfogadhassanak.

A magyarországi evangélikus egyház az egyházi tisztviselők házasságkötését így szabályozta: „Evangélikus tisztviselő vagy alkalmazott, csakis evangélikus vagy református, megfelelő műveltségű, feddhetlen féllal köthet házasságot, azt az evangélikus egyház szertartásai szerint köteles megáldatni s gyermekeit evangélikus vallásban tartozik nevelni. Az evangélikus egyháznál alkalmazott református tisztviselőkre nézve értelemszerűen alkalmazza ezeket a szabályokat. A javadalmas tisztviselő, illetve alkalmazott, házassági szándékát az egyházi hatóságnál bejelenteni köteles.“ Azt is kimondotta az egyetemes egyház, hogy gazdasági és üzleti vállalkozások csupán az egyházi főhatóság engedélyével használhatják az „evangélikus“ jelzőt.

Krishnamurti. Ilyen néven járja Európa nagy városait egy titokzatos idegen, akit különösen a hölgyek s köztük is a teozófu-

sok, áhitattal rajongnak körül s „új próféta“ és „új Messiás“ nevekkel tüntettek ki. Ki ez a titokzatos idegen? Ő magát egy ősi indiai istennek: *Krishná*-nak a reinkarnációjaképpen tünteti fel s innen származik a neve. Luxus-autón járja be a metropolisokat s borsos belépő díjak mellett osztogatja titokzatos kijelentéseit. Semmi újat nem mond. Elcsépett, régi igazságokat hirdet. Azonban ezeket olyan ügyesen tudja a keleti miszticizmus homályába burkolni, hogy a hiszékeny sokaság áhitattal hallgatja az új vallásalapítót. Működésének középpontja Hollandia, ahol egy gyönyörű, parkkal körülvett kastélyt kapott ajándékba egyik lelkes hívtől. Itt piheni ki fáradalmait s innen indui ki a további munkára, hogy újabb babérokat szerezzen, amit az igazi prófétáktól megtagad a világ.

Gyász hírek. *Péter Aladárka*, Péter Lajos székelykereszturi főgimnáziumi tanár és neje Bara Rozália kis fiacskája, életének 8-ik évében 1930 december 6-án Székelykeresztúron elhunyt. Istennek kedves ajándéka volt a drága jó gyermek, akire annyi szeretettel és reménnyel tekintettek szülői s akinek elvesztése fölötti fájdalomukban nem tudnak elég könnyet hullatni. Gyászukban őszinte részvéttel osztozunk. — *Istvánffy Sándor*, a kolozsvári unitárius kollégium kapusa, életének 56-ik, boldog házasságának 21-ik évében, 1931 január 12-én, rövid szenvedés után, elhagyta őrhelyét, amelyen csaknem 30 éven keresztül hűséggel örködött egy nagy intézet nyugalma fölött. Jó és hiv szolgálta volt itt s bizonyára elveszi hűsége jutalmát a halhatatlanság hazájában. Béke lengjen porai fölött! — *Kiss Évike*, Kiss Jenő h.-keményfalvi lelkész és neje Nyiredy Ilona drága kis gyermeke, f. évi január 15-én, élete 4-ik évében, egy szebb világba költözött. Kedves napsugár volt a családi otthonban, ki fényt és derűt árasztott maga körül. Annál nagyobb a bánat, mely eltávozásával a szülői keblekre szállt. A jó Isten küldjön vigasztalást! — *Sándor Áron* nyug. unitárius lelkész 1931 január 28-án elhunyt. A mult időknek egy szelid lelkű, ősz pátriárkája szállt sírba vele, aki évek hosszú során át hűséggel munkálkodott az Úr szőlőjében. Egy nemes és áldásos élet után, késő vénségében súlyos megpróbáltatásnak tette ki ez az igazgatótanal élet. Családi élet örömeitől megfosztva, szinte kegyelemkenyéren élte öreg napjait. De a nehéz próbát is Istenben való hittel állotta. Találja meg hűsége jutalmát ama jobb hazában.

Nyilvános nyugtázás

Nyilvános nyugtázás a Keresztény Magvetőre az utolsó nyugtázás óta az alábbi fizetések történtek:

Dr. Gálffy Zoltán (1930. részlet) 100, Preisner Péterné (1930. részlet) 100, Benkő Árpád (1926—28) 500, Pap László (1930) 300, Pázmány Péter tud. egyet. könyvtár Budapest (1930—31) 600, Lőrinczy István esperes (1931) 250, Fazakas Béla (1930) 300, Dr. Tóth György (1930) 300, Csifó Salamon (1930) 300, Ürmösi Károly (1930) 200, Máté Zsigmond (1929) 125, Biró Izsák (1930) 157, Pap Gyula (1929—30) 300, Dr. Szathmári Miklós (1930) 250, Ujszékely (1929) 250, Bálint Albert (1929) 300, Vári Domokos (1927—28) 400, Lókod (1930) 25, Dobai István (1928—29) 200, Sepsiszentkirály (1929) 300, Dr. Bernád Ágoston (1929—30) 500, Dr. Abrudbányai Géza (1929) 300, 46 lelkésztől az 1930. IV. negyedévi kongruából 1930. IV. negyedre 3450, Osváth Gábor (1930) 300, Kolozsvári kollégiumi könyvtár (1925—30) 1300, Mészkö (1930) 300, Kovács Lajos (1930) 300, Ürmösi József (1930) 225, Kovács Irén (1930) 300, Gyepes (1930) 200, Bálint Albert (1930) 150, Sigmund József (1929—30) 500, Dobai István (1928—29) 360, Bedő Miklós (1930) 300, Kövári Jakab (1930 II. f.) 150, Pungucz Ágnes (1930) 300, Bölöni Vilmos (1927—28) 225, Sófalvi Domokos (1930) 300, Orbók Gyula (1928—29) 500, ifj. Ekárt Andor (1930 II. f.) 150, Máthé Zsigmond (1929—30) 425, Pap Gyula (1930) 200, Szentháromság (1925—27) 500, Bedő Árpád (1930) 150, Kovács Imre (1929—30) 500, Küküllődombó (1925—30. részlet) 600, Magyarsáros (1930) 250, Varga Andor (1930) 300, Gombási János (1922—26) 500, Unitárius teológiai akadémia (1931) 300, Fiafalva (1931) 300, Bolgár Sándor (1929—31) 900, Gr. Horváth Tholdy Rudolf (1930) 300, Kisgyörgy Sándor esperes (1931) 250, Ürmösi Károly (1931) 100, 53 lelkésztől az 1931. I. negyedre 3965, Gergely Sándor vendéglős Medgyes (1926—29) 525 L. fizette 1930. június 12. (mult évben nyugtázva volt).

Tisztelettel kérem úgy a hátralékos díjakat, valamint az 1931. évre szóló előfizetési díjakat.

Kolozsvárt, 1931. február hó 10.

Hadházy Sándor,
pénztárnok.

